

פרשת עקב

מה בפרשה: סיכום מתומצת של פרשת השבוע

עקב - אלו מצוות שאדם דש בעקבו" • בפרשתנו ממשיך משה ב"חזרה גנרלית" על מאורעות עם-ישראל במדבר ועל המצוות שקיבלו מסיני

בני-ישראל עדיין חונים בעבר הירדן המזרחי וכל העם מאזין לדברי הפרידה של משה רבינו. עוד מעט תובילם ההנהגה החדשה אל מעבר לירדן שם יכבשו את ארץ כנען ויתנחלו בה. אז מתרכזות עיקר ההכנות בביסוס מצבו הרוחני של העם, הוא שיקבע את הצלחת המלחמות והמשך שגשוגו והתפתחותו של עם ישראל בארצו החדשה.

שמירת המצוות וניצחון המלחמה

ראשית מחזק משה את ידי שומרי המצוות בהודיעו את השכר הצפוי להם. "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם..." - אם תשמרו את כל מצוות התורה ותקפידו גם על אותן מצוות קלות הנרמזות במילה "עקב" (שמחמת הזלזול בהן כמו דשים אותן בעקבי הרגלים...), או גם יחסו של הקב"ה יהיה בהתאם; "ואהבך...וברך פרי בטנך (ברכת הילדים) ופרי אדמתך. . . ועשתרות (מבחר) צאנך. . . ברוך תהיה מכל העמים. . . והסיר ה' ממך כל חולי. . . ונתנם בכל שונאיך". משה מחזק את לב בני-ישראל לקראת הקרב הגדול על הארץ, מבטיחם נאמנה כי ינצחו בו ובד בבד דוחה ספקות כמו: "כי תאמר בלבבך רבים הגויים האלה ממני, איכה אוכל להורישו". אלא, על יסוד ניסי ה' הגדולים בעבר הלא רחוק: "לא תירא מהם, זכור תזכור את אשר עשה ה' אלוקיך לפרעה ולכל מצרים. . . כן יעשה ה' אלוקיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם. . . לא יתיצב איש בפניך עד השמידך אותם". מערך הכוחות אינו קובע במלחמותיו של עם ישראל; ה' הוא הנלחם להם ומובילים לניצחון.

ההצלחה המסחררת

כמי שמכיר את עמו חושש משה מהמפגש הצפוי בין עם ישראל לארץ-ישראל. ילידי המדבר, אלו שארבעים שנה גדלו בין חולות נודדים נעדרי צמחיה שופעת ודלים במקורות מים, עלולים להתקף ב"שכרון חושים" למראה הארץ החדשה שהיא "ארץ טובה, ארץ נחלי מים עיינות (מים). . . יוצאים בבקעה ובהר. ארץ חיטה ושעורה וגפן תאנה ורימון". מראה הטבע המקסים עלול לפתות אותם ולהובילם אל שפע הפסלים ושאר אילי הטבע להם סגדו תושבי הארץ. כל אלו עלולים להשכיח מעם ישראל את מצוות התורה. לכן מתרה בהם משה; "השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך לבלתי שמור מצוותיו ומשפטיו וחוקותיו".

סכנות רוחניות רבות טמונות בעושר וברכוש הרב שעתידי להיות מנת חלקם בארץ. שהרי מטבע הדברים כשאדם מצליח ומגיע להשגים גבוהים מתחילה לפעם בו ההרגשה כי כוחו וכשרונותיו הם שהביאוהו להצלחה. עד כדי כך, שבמבט לאחור הוא מכחיש כל קבלת עזרה מחבריו וידידיו ואף כופר ח"ו בעזרת הקב"ה - ורם לבבך. . . ושכחת את ה' אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים. ואמרת בלבבך, כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". כל הניסים והעזרה נעלמו ונשכחו לרגל ההצלחה החומרית עד כדי כפיות טובה. העצה להשמר מהדרדרות למצבים שכאלו היא זכירת הגורם האמיתי להצלחה, לא לשכוח את חסדי ה' בזמנים שקדמו למצבו הנוכחי וגם עתה. "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלוקיך זה ארבעים שנה במדבר. . . כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל". רק אם חלילה ישכחו בני-ישראל את האלוקים אזי "כגויים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון".

עם קשה עורף

פרשת עקב

ההצלחה אינה משמשת תמיד כהוכחה לצדקתו של האדם ויושרו, לא תמיד זכותו היא זו שעמדה לו. השקפה זו מחדיר משה בדברו אל עם ישראל אודות כיבוש הארץ: "לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם, כי ברשעת הגויים האלה ה' אלוקיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב". רשעת הגויים וזכות אבות האומה הם הגורמים להצלחה. בהמשך דבריו לא רק שמשה אינו מחמיא לעם ישראל אלא אף מעניק להם נזיפה: "...כי עם קשה עורף אתה". להוכחת דבריו ממשיך משה בפרק נוסף מסיפור קורות בני-ישראל במדבר.

תחילתו במעשה העגל לאחר שמשה שהה ארבעים יום וארבעים לילה בהר סיני וקיבל את שתי לוחות הכתובות באצבע אלוקים שמצוהו: "קום רד מהר מזה (מההר) כי שיחת עמך אשר הוצאת ממצרים, סרו מהר מן הדרך אשר ציויתים, עשו להם מסכה (עגל הזהב). הרף ממני ואשמידם..." בראותו את המעשה הנפשע משליך משה מידיו את הלוחות ושוברם. הוא שוהה בהר ארבעים יום נוספים ומבקש מהקב"ה לחוס על עמו ולו רק בגלל החשש "פן יאמרו (אנשי) הארץ אשר הוצאתנו משם (ממצרים) מבלי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר דיבר להם..." הקב"ה נענה לתפילתו של משה ומצוה עליו לפסול בעצמו לוחות חדשים.

שכר ועונש

לבסוף, שואל משה את בני-ישראל: "ועתה מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו..."

על אף כל המעשים הרעים עדיין הקב"ה, שלו השמים והארץ וכל אשר בהם, מחבב אתכם ובסך הכל מבקש מכם לשמור את מצוותיו תוך הבטחה להעניק לכם מכל טוב הארץ. בסיום הפרשה מפרט משה את השכר והעונש בקיום או אי קיום מצוות התורה. קטע זה אנו מכירים בתור הפרשה השניה של קריאת שמע שתחילתו במילים "והיה אם שמוע...". כשישראל שומרים על המצוות - גשמי ברכה באים בזמנם והיבול יעלה, אך אם יסורו מן הדרך הטובה - כי אז הבצורת תשרור במשך כל ימות השנה וממילא הארץ לא תצמיח דבר.

לא לדרוך במקום

הפרשה מגלה לנו את החשיבות של הדור שלנו, דור "עיקבתא דמשיחא" ומדריכה אותנו כיצד עלינו לנהוג בזמן הזה. איך הכלי של שמחה מהווה נקודה חשובה בדרך העבודה הרוחנית השלימה ואיך הוא קשור לזכירת התכלית

הקדמה

הפרשה אמנם טעונה בהרבה נושאים חשובים, כמו ברכת המזון והנחת תפילין, אבל משתי המילים הראשונות שלה, "וְהָיָה עֲקֵב", עולה לימוד מהותי ומעמיק לעבודה הרוחנית של כל אחד מאתנו החיים בדור הזה.

הפרשה פותחת בהבטחה, "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוּן, אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה, וְשִׁמְרְתֶם וְעֲשִׂיתֶם, אֹתָם, וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֵיךָ לְךָ, אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֶסֶד, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע, לְאַבְרָהָם". רש"י מפרש את תחילת הפסוק, "אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו, תשמעון". זאת אומרת, שאם תשימו לב דוקא למצות שהאדם נוהג להתעלם מהן, בהיותן קלות ושכיחות, מצות שאדם דש בעקביו, אז תתמלא לכם ההבטחה הטובה של הבורא. דוד המלך אומר, "לָמָּה אֵיכָּא, בְּיָמֵי כָּע, עוֹן עֲקֵבֵי יִסּוּבְנֵי" (תהילים מ"ט ו'), ורש"י מפרש שם, "על מה אירא כשיבוא הרע בעולם והלא על כי העונות אשר אני מזלזל בהם לדושם בעקב רגלי. הם, הם המסבבים אותי ובעבורם אני מתפחד פן על ידיהם אלכד ברעה". ידוע שדרכה של היהדות מחייבת עירנות, זריזות ומודעות

פרשת עקב

תמידית, כפי שמלמד הרמח"ל ב"מסילת ישרים". צריך לשים לב אפילו למקומות הקטנים, הלא חשובים כביכול, אלה שכולם דורכים עליהם. אבל למה רש"י מזכיר דוקא את עקבו של אדם? מה המשמעות של העקב עבורנו? ומה הן המצוות הקלות שרש"י מזכיר? כשנכנס לפנימיות הפרשה נוכל, ב"ה, למצוא את התשובות לדברים אלה.

שורש המילה עקב

כבר למדנו שעל מנת להבין את שורש המשמעות של מילה מסוימת, חשוב לראות את המקום הראשון שבו היא מופיעה בתורה. הפעם הראשונה בה מופיע השורש 'ע.ק.ב.' נמצאת בתחילת ספר בראשית, שם נאמר לנחש, "וְאֵיבָה אֶשִׁית, בִּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה, וּבֵין זָרְעֶךָ, וּבֵין זָרְעָהּ: הוּא יִשׁוּפְךָ רֹאשׁ, וְאַתָּה תִּשׁוּפֶנּוּ עֵקֶב"(בראשית ג' ט"ו).

איך עושים את הקשר בין השורש הזה לבין הפרשה שלנו, המדברת על שמירת משפטי השם? מה הקשר בין שמירת המצוות בדקדוק לבין נשיכת הנחש?

בעל הטורים מראה לנו שבפעם הראשונה שמופיעות עשרת הדיברות בתורה יש 172 מילים, וזה גימטריה'עקב'. הבעל שם טוב זיע"א אומר, עשרת הדיברות זה התמצית של התורה, התכלית, שיא החיבור שניתן בהר סיני. יוצא ש'עקב' מרמז על תכלית העבודה, על המקום, הזמן והנקודה החשובים ביותר.

הכח של הנחש

אנו חיים בעולם מלא ייסורים. אחד מהעונשים בהם נענש אדם הראשון לאחר חטאו, היה "הוא יִשׁוּפְךָ רֹאשׁ, וְאַתָּה תִּשׁוּפֶנּוּ עֵקֶב", לחיות במאבק תמידי עם הנחש. המאבק הוא על העקב. העקב הוא אבר חשוב מאוד עליו נשענת כל הקומה כולה. מי ששולט בעקב שולט ביציבות הגוף כולו. הנחש שפוגע בעקב זה המקור של כל הייסורים בעולם. אומר הרב שליט"א, אם אדם הראשון לא היה מתפתה בעצת הנחש אז כל העולם היה מאושר. מתחילת הבריאה הכל היה בנוי בצורה כזאת מושלמת. המבנה של אדם ראשון היה בנוי כך שהוא יכול לחיות לנצח - חיים מאושרים, בלי ייסורים, בלי שום דאגות, הכל מלא ענג ושמחה עד בלי סוף. אלא שהחטא של אדם הראשון ניתק אותנו מראיית התכלית ולאחר החטא נברא העולם הזה. עולם מלשון העלם, שמסתיר את התכלית. הכח של הנחש עושה פירושים בין האור לכלי, בינינו לבין הבורא. הקול של הנחש מונע מאתנו מלשמע את קול התורה, את המצוות, את החוקים והמשפטים.

תכלית הייסורים

יוצא שכל הייסורים זה בגלל הסתרת התכלית ומתחושת הפירוד שבאה בעקבות זה. אומר 'בעל הסולם' בהקדמה לתלמוד עשר הספירות, "סיבה אחת, שנעשתה למקור לכל המכאובים והייסורים שאנו סובלים... שבהסרת הסיבה ההיא, נפטרים תיכף מכל צער ומכל מכאוב... ואומר לך, שהסיבה... מיעוט ההבנה שלנו בהשגחתו ית' על בריותיו, שאין אנו מבינים אותו ית' כראוי". אנו צריכים ללמוד ולהכיר את דרכי הפעולה של ההשגחה. אנו צריכים לדעת עם לבבנו שהתכלית היא להיטיב לנו, להיטיב לכל הנבראים. הייסורים שאנו עוברים פועלים כאב המייסר את בנו, מרב אהבה, כדי לעזור לו להגיע לתכלית. כמו שכתוב בפרשה, "וַיִּדְעָתְךָ, עִם-לִבְבְּךָ: כִּי, כַּאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת-בְּנוֹ, ה' אֱלֹקֶיךָ, מִיִּסְרָךָ". כל המציאות שלנו, על כל פרטיה, בנויה בצורה תכליתית, כדי להביא אותנו אל הנקודה המיועדת.

ביטחון פנימי

אז איך עוברים את הייסורים בעולם הזה? אומר הרב שליט"א, אפשר לעבור את כוס הייסורים ולהמשיך הלאה, אם פועלים לפי הפנימיות, לפי התכלית. יש הרבה סיפורים על גדולי עולם ששתו מכוס הייסורים והחזיקו והמשיכו בדרך. כך זה הסיפור של יחידים וכך גם הסיפור של כל עם ישראל, מפני שהוא תמיד

פרשת עקב

ידע שיש לו תכלית.

כמו הסיפור על המטרוניטא, שהמלך עזב אותה מיד לאחר נישואיהם. אך לפני לכתו, נתן לה שטר כתובה בו כתב את כל ההבטחות שהוא מבטיח לה. כאשר המלך התמהמה מלשוב, היו שכנותיה של המטרוניטא לועגות לה וצוחקות על בדידותה. כשהיתה מרגישה אומללה במיוחד, היתה מסתגרת בביתה, פותחת את שטר הכתובה, קוראת את ההבטחות, זוכרת ומתנחמת, עד שחזר המלך.

מסביר הרב שליט"א, ככה כלל ישראל, הגויים עושים לנו צרות גדולות ואנחנו עדיין רוצים יהדות, רוצים את ארץ ישראל, ועדיין יש עוד צדיקים גדולים בינינו. לעתיד לבא, יבוא הקב"ה ויהיה תמה עלינו, איך החזקנו מעמד?! אז עם ישראל יגידו, אלמלא ההבטחות שכתובות בנביאים לא יכולנו לעמוד בכל מה שעברנו. הביטחון בהבטחה הוא כל כך חזק ושורשי בתוכנו. בוטחים בשם! לא רק אלה שמצהירים שהם בוטחים וכל הזמן מתפללים ומדברים אמונה, אלא גם אנשים שאין להם סימן של אמונה. הקב"ה מזין את הביטחון הפנימי שלהם אף על פי שכלפי חוץ זה לא נמצא ולא נראה שזה מחזיק מעמד. כולם אומרים "יהיה בסדר!"

הבחירה בין טוב ורע

המילה 'עקב' בפרשה מזכרת בשני הקשרים מנוגדים. פעם אחת, "וְיָהִי עַקֵּב תִּשְׁמְעוּן, אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה, וְיִשְׁמְרֶתֶם וְעֲשִׂיתֶם, אֹתָם, וְשָׁמַר ה' אֶלְקֵיכֶם לְךָ, אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֶסֶד, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע, לְאַבְרָהָם", ואילו בפעם השניה, "וְיָהִי, אִם-שָׁכַחְתֶּם תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֶלְקֵיכֶם, וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְעַבַדְתֶּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם הַעֲדֹתֵי בְכֶם הַיּוֹם, כִּי אַבְדַּ תֵּאבְדוּן. כְּגוֹיִם, אֲשֶׁר ה' מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן, תֵּאבְדוּן: עַקֵּב לֹא תִשְׁמְעוּן, בְּקוֹל ה' אֶלְקֵיכֶם". שני ה'עקב' האלה הם הקטבים של טוב ורע העומדים בפנינו.

הרב שליט"א מסביר, כשהנחש נושך בעקב, להבדיל מנשיכות אחרות, זה לא רק בעקב, זה מפעפע לאורך כל הגוף עד שזה מכלה את כל האדם כולו, לא משאיר ממנו שום דבר. זאת אחת הסיבות מדוע הקרב על העקב הוא כל כך עתיק ומשמעותי. יעקב אבינו מרגע הלידה אחז בעקב עשו, ניסה לשלוט בו. חז"ל אמרו, "הכל מתברר במחשבה". צריך לחשוב היטב, מה יהיו התוצאות של כל פעולה שלי. האם אני נותן לנחש אחיזה בעקב, האם אני לא שומע את הדברים של הבורא ונותן לרעל לפעפע בי בכל הגוף, או האם אני שומע ומשיג שליטה בנחש וזוכה בברכה. אם אדם זוכר במחשבתו להטות את העקב לצד הטוב, לזכור את התכלית, אז אפילו אם ח"ו יש לו ייסורים קשים, הוא יודע שזה לא התכלית. התכלית זה עולם הבא, התענוג האינסופי שמסתתר בתוך הייסורים.

לא להיתקע ברגע

העצה הטובה היא אף פעם לא להיתקע ולהסתכל רק ברגע הזה, כי ברגע הזה, ובכלל בעולם הזה, אתה לא תראה את האמת. אלא כל הזמן צריך לעבוד בשביל לראות את האמת בעתיד. כותב 'בעל הסולם' ב"הקדמה לספר הזוהר", "תחבולה האחת היא: להסתכל בסוף המעשה, כלומר בתכלית הבריאה, כי אי אפשר להבין שום דבר באמצע מלאכתו, אלא מסופו".

מי שבאמת עובד אל התכלית ויודע שהקב"ה טוב ומטיב ומאמין בקב"ה, בחיי העולם הבא, בחיי נצח, אז הוא גם יכול להרגיש בעולם הזה את חיי העולם הבא. כמו שכתוב "עולמך תראה בחיך" (מסכת ברכות). אלה הם בעלי מדרגה גבוהה שכבר זיככו את עצמם מכל חומר וכבר יכולים לראות מראות של עולם הבא.

השמחה בתכלית

הפרשה פותחת, "וְיָהִי עַקֵּב תִּשְׁמְעוּן...". מקובל עלינו מחז"ל ש'והיה' זה לשון שמחה, ולעומת זאת, 'והיה' לשון צער. 'והיה' אותיות י.ה.ו.ה. - מידת הרחמים של הבורא, מקור כל הטוב והשמחה. 'והיה' זה ראשי תיבות של הפסוק, "יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם, וְתִגַּל הָאָרֶץ" (תהילים צ"ו י"א). אומר האדמו"ר מרז'ין, "אם שכוח תשכח את ה'והיה', היינו את השמחה ותהא שריו בעצבות, ברי כי, "שְׁכַחְתֶּם תִּשְׁכַּח אֶת-ה' אֶלְקֵיכֶם", כפי שמזהירה הפרשה. עצבות גוררת שכחת הבורא".

פרשת עקב

מסביר הרב שליט"א, מתי אדם בשמחה? כשהוא יודע שהוא פועל ויש תוצאות, יש תכלית. כל פועל עובד אצל בעל הבית למען התכלית, השכר שלו. אחרת לא היה הולך לעבוד. קשה לאדם כשהוא לא רואה תכלית בעצם העבודה. בדור שלנו, אנו רואים אנשים רבים אשר, לצערנו, הגיעו למצב מבולבל, מרב אפשרויות לא מוצאים תכלית והתוצאות עגומות. אנשים מגיעים למצב של ייאוש ודיכאון ר"ל, או מחפשים גירויים קיצוניים שלא יעלו על הדעת. אנו רואים, עד כמה חשוב להיות מחוברים לתכלית. כתוב בנביא על הגאולה, "כִּי-בְשִׁמְחָה תֵצְאוּ, וּבְשָׁלוֹם תּוֹבְלוּ; הִהָרִים וְהַגְּבְעוֹת, יִפְצְחוּ לְפָנֵיכֶם הַנְּהָ, וְכָל-עֵצֵי הַשָּׂדֶה, יִמְחֶאוּ-כָף" (ישעיהו נ"ה י"ב). באמצעות השמחה יוצאים מכל הצרות. כשאדם שמח זה פותח את הלב ונותן לו כוחות להתמודד עם כל הבא עליו. על זה אומר ה'בעל שם טוב', "ויהיה תמיד בשמחה, ויחשוב ויאמין באמונה שלמה שהשכינה אצלו ושומרת אותו, והוא מסתכל על הבורא ית' שמו והבורא ית' שמו מסתכל בו, והבורא ית' שמו יכול לעשות כל מה שהוא רוצה, אם הוא רוצה מחריב כל העולמות ברגע אחד, ובורא אותם ברגע אחד, ובו ית' שמו מושרשים כל הטובות והדינים שיש בעולם, שבכל דבר יש שפעו וחיותו, ואין אני בוטח ומתיירא רק ממנו ית' שמו". מכל זה יהיה בשמחה! מובטחת לנו שמחה גדולה בקרוב מאוד, שמחת הגאולה, שמחה שהולכת ומתגברת ולא נחלשת. מי שחי היום באמונה של גאולה, כאילו כבר נגאל, הוא כבר חי מאורות של הגאולה. יש אנשים ששואבים שמחה מהאורות של העבר ואפשר גם לשאוב אותה מהאורות של העתיד. אבל, צריך גם לעשות מעשים של גאולה. לצפות לישועה, זה לא אומר לשבת בחיבוק ידיים.

הכנה לגאולה

גילוי משיח זה גילוי אור גדול, אור היחידה. מציאות שכולם רואים את האמת. כתוב בזהר הקדוש שעתידי להתגלות עמוד של אש. בעל הסולם זיע"א אומר, זה לא עמוד גשמי, מדובר על אור החכמה. צריך להיות מוכנים לאור הזה. כולם יראו את האמת, כתוב שאנשים יהיו נבוכים ממה שהתעסקו עד אותו רגע, בתודעה שהיתה להם בראש. מה שכתוב בפרשה, "וְאִמְרַתְּ, בְּלִבְבְּךָ: כֹּחִי וְעֹצְמִי יְדִי, עָשָׂה לִי אֶת-הַתִּיל הַזֶּה" - מודעות של גאווה, ניתוק ופירוד. ההפך הגמור ממה שכתוב לאחר מכן, "וְנִזְכַּרְתָּ, אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ--כִּי הוּא הִנְתֵּן לְךָ כֹּחַ, לַעֲשׂוֹת תִּיל", וכן כתוב, "כִּי לֹא עַל-הַלָּחֵם לִבְדּוֹ יִתִּיחַ הָאָדָם--כִּי עַל-כָּל-מוֹצֵא פִי-ה', יִתִּיחַ הָאָדָם". ידיעה ברורה שכל מה שיש לנו זה מהבורא ורק מהבורא. זאת ההכנה הכי נכונה לאור הגדול.

יתרון האור מהחושך

הענין של 'והיה' מלשון שמחה, מדבר גם על השמחה של ה'עקב', השמחה שתתגלה בדור שלנו, דור שנקרא עיקבתא דמשיחא. דוקא בדור השרוי בחושך גדול ואפילה רוחנית קשה, הדור האחרון לפני הגאולה, דוקא בתוך התנאים הקשים האלה, בוקע אור האמונה החזקה, אמונה שמעל הדעת. אומר ה"נתיבות שלום", "הדורות של עיקבתא דמשיחא, שההסתר גדול בהם כ"כ, שאין רואים ואין שומעים כלום, כל מה שיש להם הוא רק כח האמונה" (נ"ש על התורה). דוקא הדורות האלו יזכו בברכה הכי גדולה, "וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ, אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַבְּרִית, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע, לְאַבְרָהָם...". אנחנו חיים במציאות של הסתר. אף אחד מאיתנו לא ראה ניסים גלויים כמו הדור שיצא ממצרים. אף אחד לא שמע את קול השם מדבר אליו ישירות כמו הדורות הראשונים. בכל זאת, אנשים רבים מתעוררים לתשובה ואנשים רבים עובדים את השם בדבקות. הכל בכח האמונה שמעל הדעת. אמונה שצריך לעשות את הדברים כי יש בורא לעולם ותורת משה אמת. כשהדור הזה שומע בקול התורה ומקיים אותה, למרות שלא רואה כלום, זה עושה כלי שלם לברכה ומעורר שמחה גדולה בשמים. זאת השמחה של 'והיה' הרמוזה בתחילת הפרשה, וזה הכח האמיתי של הדור הזה, כח האמונה.

הצלחת העבודה

אז איך מקבלים ודאות ומתחזקים באמונה כשהמציאות שלנו רצופת ניסיונות והסתרים לא פשוטים? על זה מביא ה"נתיבות שלום" את הפסוק מהפרשה, "כִּי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ, רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי; אֵיכָה אוֹכֵל,

פרשת עקב

להוֹרִישֶׁם" (נ"ש על התורה). כשאדם חווה הרבה קשיים ומניעות בדרכו הרוחנית, כשבראש הוא יודע שצריך להתקדם, אבל הגוף כבד ולא נותן לזוז, זה נחשב בחינת גויים בנפשו, בחינת הרצון לקבל לעצמו. אומרת התורה, אם תגיע למצב שתאמר בלבך שאין לך יכולת להתגבר על כל התאוות, על היצר הרע שלך, הרצון העצמי שלך, אז תזכור, "כִּי-ה' אֱלֹקֶיךָ בְּקֶרְבְּךָ". יש לך תמיד את כח ההתגברות. הוא קיים בתוך כל יהודי. זהו אותו ניצוץ אלוקי, ניצוץ נשמה החצובה משמי מרומים הנמצאת בקרבך. בכח הנקודה הזאת יהודי יכול להתגבר על כל התאוות הקיימות בתוכו ולעלות מעלה אל עבר התכלית.

תכלית בראש

העקב הוא סיום הגוף, המקים את הקומה השלמה. לכן בעקב זה כבר קרוב מאוד לתכלית. צריך להסתכל על סופו של כל דבר. צריך לשים את העקב בתוך הראש שלנו, לחבר את הסוף עם ההתחלה וכך לקיים "סוף מעשה במחשבה תחילה". אפשר שזה מסביר גם את פירושו של הרמב"ן על "עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן", שעקב זה לשון סיבה ועיגול, מפני שהתכלית מחברת הכל למעגל שלם אחד, תחילה וסוף, ראשית ותכלית.

אומר הרמח"ל בפתיחה למסילת ישרים, על יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה: "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו". שוב, צריך כל הזמן לזכור את התכלית, בכל מה שהוא עושה, איזה תועלת תכליתית יש פה. כך צריך האדם לחשוב.

סוד המצוות הקלות

לסיום, נחזור שוב לפירוש רש"י על הפסוק הראשון של הפרשה, "אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו, תשמעון". אמרו חז"ל, "והוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה" (אבות ב' א'). הפרשה אומרת שאם האדם ישמור אפילו את המצוות הקלות שאדם דש בעקביו, אז, הקב"ה יקיים עליו את כל מה שהבטיח לאבות. מה פשר העניין? מה המשמעות הפנימית של מצוה קלה, הרי כל המצוות חשובות באותה מידה? ולמה דוקא 'מצוה קלה' היא זאת שמזכה את האדם בחיבור לשפע?

בספר "ברכת שלום על התורה", אנו מוצאים את דבריו של הרב ברוך שלום זצ"ל על דברים אלה ודבריו מאירים את דרך העבודה הרוחנית הנדרשת מאתנו. פותח ה"ברכת שלום" ואומר, שעל מנת לקבל את שפעו והטבתו של הבורא, צריכים להשוות צורה אליו. זאת אומרת, הבורא הוא רק משפיע ולכן אנו צריכים להפך את הרצון לקבל שלנו ולעבוד בעל-מנת להשפיע. מה שקרוי עבודה לשמה, לעשות נחת רוח ליוצרנו. אחרת העבודה הרוחנית שלנו עלולה ליצור פירוד גדול יותר, מהסיבה שברוחני שינוי צורה הוא הסיבה לפירוד, להבדיל משיווי צורה היוצר דבקות וחיבור.

ממשיך ה"ברכת שלום" ואומר, רובנו לא נותנים חשיבות מספקת להכניס את הכוונה של 'על מנת להשפיע' בתוך מעשינו בכלל ובתוך מעשי המצוות בפרט. רובנו דשים את החלק החשוב הזה בעקביו, ללא ההבנה שעל מצוות שלא ב'על מנת להשפיע' שורה בחינת צמצום והאור לא יכול להישאר שם. ככלל, אדם אינו עושה מעשה שאינו רואה שיצמח לו ממנו תועלת לעצמו. הגוף שלנו מואס בעבודה שכזאת. לכן, העבודה של 'על מנת להשפיע' נקראת 'מצוה קלה', מלשון קלון וביזיון, ולכן רובנו דשים אותה בעקביו.

אולם הפרשה מודיעה לנו שהמציאות הפוכה לגמרי. מצוות שהאדם עושה לתועלת עצמו, אם מיוחד, אם ממחשבה על שכר לעצמו, מצוות ללא הכוונה הרצויה של 'על מנת להשפיע', אינן מביאות את האדם אל התכלית של הדבקות בבורא. רק 'מצוות קלות', מצוות עם הכוונה של עבודה ב'על מנת להשפיע', הן המביאות אותנו להשתוות הצורה וכתוצאה מכך יכינו את האדם ככלי הראוי לקבל את כל הברכה, הטוב והעונג. כידוע, כאשר אדם דבוק בבורא, שום רע לא ישיגהו. האור יכול לשכון בו תמיד ובמקום שיש גילוי ראוי של אור החכמה, אין יותר אחיזה לקליפות.

פרשת עקב

סיכום הדברים

אנחנו באמצעו של חודש אב וכתוב בספר היצירה שהחודש הזה מקושר לחוש השמיעה בנפש. גילוי המתקשר למילים הפותחות את הפרשה, "עֵקֵב תִּשְׁמְעוּן". אפשר שזהו זמן טוב שכל אחד מאתנו יבדוק היטב, האם ומה הוא שומע. האם אני מקשיב לחדשות, לרכילות, לתוצאות של הבחירות לכנסת, לעצת הנחש, לדברים שרק מגדילים בי את הרצון לקבל והאגואיזם? או האם אני באמת שומע את מה שנאמר בשעורים, את קול התורה, את דרך השם, את דרך ההשפעה, דרכה של הנשמה? האם השמיעה שלי 'טובה' או לא? האם היא מולידה דברים טובים בחיי?

צריך גם לשים לב לדברים הקטנים שאנו דשים בעקבינו. לא להזניח את הפרטים הקטנים שעלולים לא להראות חשובים כל כך. אנחנו דור שנקרא 'עקבתא דמשיחא', אנחנו העקב. לכן המאבק עם הנחש כל כך גדול בדור הזה, אבל אנחנו גם מאוד קרובים לתכלית. כפי שאמרנו, העקב זה כבר קרוב לתכלית, לקומה השלמה. ב"ה, שנזכה להיות עקב נאמן, שכל הדורות שעברו יוכלו להישען עליו ותוכל לקום הקומה השלמה של עם ישראל, וביחד נזכה כולנו לגאולה שלמה.

התחייבות? לא תודה

"יהודי יקר, אולי תוכל להשלים מניין," נשמעה הקריאה מפי אחד המתפללים לכיוונו של העובר ברחוב. הלה, שלא היה 'צדיק גדול' בלשון עדינה, סירב. המתפללים ניסו להפציר בו ולשדלו שיסכים: "בוודאי ידוע לך שישנו מחסור בגשם כבר תקופה ארוכה, אנו עורכים כעת צום ותפילות מיוחדות להורדת הגשמים. האם אתה לא מעוניין שירד גשם בשפע."?

"מעוניין ועוד איך," ענה הבחור, "אבל איך לומר? אם אני אתפלל איתכם - אלוקים לא יסתכל לכיוון שלכם בכלל. אף פעם אני לא שומע לו, אז למה שהוא ישמע לי...!"?

שמע זאת רב בית הכנסת וענה לו בחיור: "אם זו הסיבה אתה יכול להיכנס. בגלל אנשים כמוך, אלוקים כבר הוריד פעם מבול בעולם..."

מעלות נפלאות וטובות ביותר נמצאות בפרשתנו על הארץ שהובטחה לאבותינו: ארץ זבת חלב ודבש; נתברכה בשבעת המינים; מכרות ברזל, נחושת ומעיינות מים. ממש "לא תחסר כל בה". כיון שכך, יש להבין מה פגם ופסול מצאו בני ישראל, יוצאי מצרים, שלא אבו להיכנס לארץ מעולה ומשובחת כזו וחיפשו תואנות שונות בדמותם של הגיבורים יושבי הארץ הענקים.

למה פחד אנושי מוגדר כ"תירוצים"? משום שידעו היטב שלאחר קריעת ים סוף ומלחמות עמלק והעמים למיניהם, לא נותר שום ספק בכוחו של השי"ת להביאם למחוז חפצם בשלום ובבטחה.

יתירה מזו, הם טענו כל הזמן שבארץ מצרים היה יבול מבורך ופורה, יחסית לארץ ישראל ששם - לכאורה - אין מעלה זו. והנה בפסוק משווה התורה בין ארץ ישראל למצרים בנקודה זו: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה - לא כארץ מצרים היא," במצרים צריכים לזרוע ואח"כ למשוך מים מהנילוס עד לשדה כדי להשקותה, משום שבמצרים כמעט לא יורד גשם.

ואילו בארץ ישראל, אומר רש"י, אינך צריך לעשות דבר. "למטר השמים תשתה מים," אתה שוכב על מיטתך והגשם יורד ומשקה את כל המקומות, ההר והבקעה, בצורה שווה. יש טוב יותר מזה???

פרשת עקב

כאן למדים אנו אודות נפשו הפתלתלה של האדם. אנשים לא אוהבים שישנה התניה בין ההבטחות הטובות לבין תוצאותיהן, לאמור: אם תלכו בדרך כזו יהיה לכם כך ואם לא - לא.

אין אדם בוגר שאינו מבין שכדי להרוויח צריכים להשקיע (הן לפי השקפת היהדות שזקוקים להשתדלות כדי לקבל פרנסה, והן לפי המבט בעולם הכללי שאדם שלא עובד אין לו פרנסה ברווח). בענייני הגשם והחומר הכלל הזה ברור וחד, עד שאין מי שיבקש לא לעבוד כלל ולחיות כמו עשיר במידה ואין בידו כסף המספיק לכך מתחילה.

ברם, בענייני הרוחניות, פני הדברים שונים. בפרשתנו, כותבת התורה שאם נשמע למצוות נקבל שכר גשמי מלא חופניים חוץ מהקרן השמורה לעתיד לבוא, ואם לא נלך בדרך הישר - יהיה מחסור כלכלי וצמצום בכל צורכי החיים.

מכיון שכל הבטחות התורה על ארץ זבת חלב ודבש, ארץ שלא חסר בה כלום, מותנים בשמירת התורה והמצוות לפרטיהם ודקדוקיהם "עקב תשמעון", אפילו למצוות שבדרך כלל נידושות בעקב, מחמת ההרגל וחוסר ה'ברק' שלהן, תצטרכו להישמע ולקיים - אומרים בני ישראל: איננו מעוניינים. לא תודה.

אנו רוצים את מצרים, מתגעגעים לחציר),! לשום ולבצל שהיו במצרים. את הדגים שאכלנו חינם. מסביר רש"י שאין בשום מקום בגלובוס דגים בחינם (גם בדייג עצמי, שהרי מושקע בכך זמן - המצרך היקר ביותר), אלא שרצו 'חינם מן המצוות...' לא רוצים תלות גשמית ברמת רוחניות כזו או אחרת.

בנקודה זו יכולים אנו לבחון את עצמנו ולראות מה מצבנו הרוחני. מילא, אדם בטלן ועצל שאין לו בעולמו אלא שוטטות ושעמום - אכן אינו מעוניין להשקיע על מנת ליצור ולעשות ואף לראות ברכה בעמלו. אולם מי שמתאמץ, פועל ויוצר, מוכן להשקיע ולקצור פירות בכבוד, מדוע לא יעשה זאת בדרך התורה?

במקום להשקיע את הנשמה בעסקים, בענייני החומר לבדם, מציעה לך התורה: תעבוד את ה', תשמע למצוותיו ובהשתדלות קטנה תקבל פי כמה וכמה ממה שתשיג במאמץ גדול יותר בעסקים ובעיסוקים בלי שמירת המצוות. יש לך צ'ק בנקאי מה, הוא מתחייב שלא תפסיד מכך מאומה.

כל הברכות וההטבות המפליגות יקוימו בך, על השקעה שבכל מקרה אתה מוכן לבצע, אז במקום להשתעבד לביזנס, הבה נחתום שותפות משתלמת עם בורא עולם...

והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך (ז,טו)

אי' בגמ' (ב"ב קמ"ד, ב) 'הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים', דהיינו הצינה והקור דבידו הדבר תלוי, להשמר מזה.

התוס' שם (בד"ה חוץ) הקשו דהאי' בגמ' (ב"מ קז, ב) 'והסיר ה' ממך כל חולי זו צינה' וא"כ משמע דגם הצינה בידי שמים היא.

וי"ל דמגוף הקרא הוכיחה זאת הגמ', דהנה יש לדקדק בלשון הכתוב דמשמע דאת מדוי מצרים לא ישים כלל ואילו את החולין ישים אלא שיסיר, ולכאורה הרי הכתוב מדבר בזמן שישראל עושין רצונו של מקום,

פרשת עקב

וא"כ מדוע שישים בהם את החולי, והו"ל לומר 'וכל חולי וכל מדוי מצרים לא ישימם בך'.

אלא בע"כ צ"ל, דחולי זה הצינה דזה אינו תלוי בידי שמים אלא האדם מביאו על עצמו, ולפיכך בחולי אמר הכתוב דאם יושם על האדם יסירו הקב"ה, ואילו מדוי מצרים דבידי שמים הם לא ישים כלל.

עכ"פ שמענו דצינה דהיינו צנים אינו בידי שמים.

(רבי משה נחמיה כהנוב)

וכי כיצד ידעו ישראל ממדוי מצרים, והלוא רק מצרים לקו בהם ולא ישראל. עוד יש לדקדק מדוע בך נאמר בלשון 'לא ישימם' ואילו אצל השונאים נאמר בלשון 'ונתנם', ולכאורה מדוע לא נאמר באותו לשון בשניהם אם בלשון שימה אם בלשון נתינה.

הש"ך (בספרו עה"ת) הביא מה שאמרו חז"ל מכאן שכל מכה שהיתה באה על המצרים היתה קצת בישראל, דהיינו שהיה מגיע קצת ממנו לישראל רגע אחד כדי שידעו מצערן של המצרים.

לפ"ז יובן מה שאמרה התורה 'אשר ידעת', דהלוא בני ישראל ידעו מעט ממדוי מצרים.

עפ"ז יובן אף השינוי בלשונות בין ישראל לבין שונאיהם, דהנה כתבו התוס' (מנחות מ, א ד"ה מי) דכשנאמר בלשון נתינה בעי' שיעור נתינה כשנאמר בלשון שימה היינו בכל דהו.

לכך אמרה התורה דכל מדוי מצרים אשר ידעת מהם מעט 'לא ישימם בך' אפי' מעט זה שוב לא ישים בך, אבל בשונאיך 'ונתנתם', שלהם יתן כפי שיעור נתינה.

לא ישימם בך ונתנם בכל שגאיך - מהי שימה ומהי נתינה (ז,טו)

לא ישימם בך ונתנם בכל שגאיך

צריך להתבונן בשינוי הלשון, למה בהתחלה כתוב בלשון שימה ואח"כ כתוב בלשון נתינה?

מובא בספרו של המהרי"ל דיסקין זצ"ל להסביר זאת: על פי דברי הגמרא במסכת 'מנחות' (נט:): 'אמר רבי יצחק בר' יוסף, אמר רבי יוחנן: 'נתן משהו שמן על גבי כזית מנחה, פסל' ולמדוהו ממה שכתוב בתורה בלשון: 'לא ישימם' ('ויקרא' ה). כלומר: אפילו שימה כל שהיא. 'נתן כזית לבונה על גבי משהו מנחה, פסל, אבל אם נתן משהו לבונה, לא פסל. ולמדוהו ממה שכתוב איסורו בתורה בלשון: 'לא יתן' עד שיהא שיעור נתינה והיינו: בכזית. עיין שם בפירוש רש"י ותוספות. ומעתה מתבארים הדברים באופן נפלא, הפסוק אומר: 'כל מדוי מצרים הקעים... לא ישימם בך', כלומר: אפילו שימה כל שהיא 'לא ישימם בך'. אבל 'ונתנתם בכל שגאיך', היינו: בשעור גדול, שיתקיים בו שיעור נתינה ולא שימה כל שהיא.

ולא תעבד את אלקיהם כי מוקש הוא לך - מהו מוקש? (ז,טו)

ולא תעבד את אלקיהם כי מוקש הוא לך

פרשת עקב

כתב הגר' אב' אדרת אליהו: יש להתבונן, הלא זה עבירה החמורה של עבודה זרה. ולמה נכתב הלשון לטעם בדבר 'כי מוקש הוא לך?'
 וביאר: שכונת הכתוב שחוץ מעצם העבירה שעובר בזה, יש בזה עוד ענין שזה ג'כ' 'מוקש', לפי שאחז'ל במסכת 'בבא בתרא' (טז): 'הוא השטן, הוא היצר הרע, הוא מלאך המות'. מתחילה יורד ומשטין ולבסוף עולה ומקטרג ויורד עמו בגיהנם ונוקם ממנו.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלוקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך (ז,יב)

'והיה עקב תשמעון' את המצוות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון. (רש"י).

צריך להבין מדוע הבטחת שמירת הברית והחסד תלויה דווקא במצוות הקלות, עוד צריך להבין, כיצד שייך לכנות את המצוות הקלות בכינוי כזה 'שאדם דש בעקביו'.

והנה איתא בגמרא (ע"ז ב, ב) דלעתיד לבוא יטענו אומות העולם לפני הקב"ה, כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל, עד שהקב"ה אומר להם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה, מיד כאו"א נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכאו"א מבטט בסוכתו ויוצא.

במצוה זו דסוכה המכונה מצוה קלה תלויה הבטחת שמירת הברית והחסד, משום שמצוה זו מכריעה את הכף כנגד או"ה כיון שנתנסו במצוה זו ולא עמדו בה, ומכיון שמצוה זו משתמשים בה כשפוסעים אל הסוכה ובתוכה, מכונה 'מצוות שאדם דש בעקביו'.

והיה עקב (ז,יב)

דוד המלך אומר: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך" (תהלים קיט, נט)

יש שבארו פסוק זה, כשיטה יעילה להתמודד עם היצר הרע שמפריע לאדם ללמד תורה ולקיים מצוות.

אומר דוד המלך, יאמר האדם: "חשבתי דרכי", כלומר אני הולך עתה לטייל, לשאוף אויר צח... ומובן שהיצר הרע בעד. אלא שתוך כדי טיול, "ואשיבה רגלי אל עדתיך" - לפתע הוא נכנס לבית המדרש ומתיישב ללמד תורה, ככתוב... אבל אם מראש היה מחליט שהוא הולך ללמוד, רוב הסכויים שהיצר הרע לא היה מאפשר לו כלל לצאת מהבית.

"אם פגע בך מנול זה - משכהו לבית המדרש" (סכה נב ע"ב). כיצד נתן למשוך את היצר הרע לבית המדרש? על ידי ספורים ואמתלאות שונות, ותוך כדי כך נכנסים עמו לבית המדרש.

דבר זה -אומר בעל "דבש השדה" - רמוז כאן בפסוק: "והיה עקב" - עליך לעבוד עם היצר הרע ב"עקב" - עם אמתלאות ותרוצים שונים ["עקב כך ועקב כך..."]. באופן זה, תצליח למשכו לבית המדרש.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר ה' אלקיך את- הברית ואת- החסד אשר נשבע לאבתך (ז,יב)

פרשת עקב

בהפטרה שמפטירים בשחרית של תשעה באב, אנו קוראים: "עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו" (ירמיה ח, כ).

מובא בגמרא במסכת עבודה זרה (ט ע"א): "תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי עלמא: שני אלפים תהו, שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח, ובעוונותינו שרבו, יצאו מהם מה שיצאו".

רש"י שם בסוגיא מחשב, כי אלפים שנות המשיח החלו מאה שבעים ושנים שנה לאחר חורבן בית המקדש.

ואומר על כך רבי חיים קניבסקי שליט"א, שהדברים נרמזים בפסוק "והיה עקב תשמעון", שכן המלה עקב עולה בגימטריא מאה שבעים ושנים בדיוק. וכך אומרת לנו התורה: "והיה עקב", בתנאי שתשמעון, כלומר, רק אם נשמע את המשפטים ונשמור אותם, אזי הגלות שלאחר חורבן בית המקדש השני תארך עקב - מאה שבעים ושנים בלבד, אבל מה לעשות כי עוונותינו רבו, ואשר על כן, "עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו", ובגלל עוונותינו יצאו מהם מה שיצאו והפסדנו קרוב לאלףשבע מאות וחמשיםשנות משיח.

כדברים הללו נכתבו גם בספר "קרוב העני", ושמעתי שגם "בן אישחי" אומר כך.

וּבְרַךְ פְּרִי-בִטְנֵךְ וּפְרִי-אֲדָמְתֵךְ דַּגְּנֵךְ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ (ז, יג)

עה"פ שמסיים את הפרשה הקודמת 'אשר אנוכי מצווך היום לעשותם', פירש רש"י 'היום לעשותם ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם'. ולכאורה ה"ז סותר למה שנאמר כאן 'וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירושך ויצהר וגו' על האדמה וגו' דמשמע דהשכר יהיה בעוה"ז.

ונראה, דהכלל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו דוקא ליחיד, אבל הציבור בכללותו אם עושים רצונו של מקום טוב להם אף בעוה"ז.

לפ"ז יבואר דאין כל סתירה בין הפסוקים, דלעיל נאמר 'ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנוכי מצווך היום לעשותם' והיינו בלשון יחיד, לפיכך אין שכרו בעוה"ז. אבל כאן נאמר 'והיה עקב תשמעון' בלשון רבים, לפיכך אף מתן שכרם בעוה"ז. ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך תירושך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך

ואהבך וברכך והרבך וגו' שגר אלפיך ועשתרות צאנך (ז, יג)

מבואר ברש"י ד'אלפיך' היינו הבהמות. ועלינו להבין איפוא מה כוונת התורה דאצל הבהמות נאמר 'שגר', ואילו אצל הצאן נאמר 'עשתרות', ומה פירושן של המילים הללו.

והנה מבואר בגמ' (בכורות ג, א) ד'שגר' היינו נפל וכן פירש"י (שמות יג, יב). 'ועשתרות' פירש רש"י על אתר דהיינו לשון חוזק.

עפ"ז נבוא לפרש את דברי הכתוב, דהנה איתא בגמ' (בכורות ב, א) דישנם בהמות שחולבות אף קודם שיולדות, ואולם רוב הבהמות אינן חולבות קודם שיולדות. ברם הרמ"א בשו"ע (יור"ד סי' שט"ז ס"ג) כתב דכ"ז בפרות אבל בצאן דרכם שחולבות אף בלא ולד.

פרשת עקב

לכך אמרה התורה 'שגר אלפיך' דאם יהיה נפל, יהא זה בבהמות כדי שלכל הפחות יצמח לך מכך טובה שיהיה לך ע"ז חלב, כיון שבלא שיהיה להם לידה רובם אינם חולבות, משא"כ 'עשתרות צאנך' כלומר שיהו חזקות ולא יפילו, כיון שמהם יהיה לך בכל מקרה חלב אף אם לא ילדו כללמהרי"ל דיסקין

ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה (ז,יד)

הרצון לזכות בילדים משותף הוא לכל האנשים בעולם כולו, אולם בעם ישראל קיים רצון נוסף, הכרוך בו: "ונהיה אנחנו וצאצאינו... כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה", והננו מייחלים שהדורות שאותם נזכה להקים יהיו דורות ישרים ומברכים ההולכים בדרך ה'.

בהתחשב במצב הדור ובנסיונות הקשים העומדים לפתחנו מדי רגע ורגע - אין התקוות הללו פשוטות כלל ועיקר, ודמעות רבות נדרשות מאתנו כדי לזכות בכך.

מרטיט להתבונן במבט קדשו של ה"חפץ חיים" זצ"ל על ענין זה, כפי שמובא בספר "מאיר עיני ישראל":

רבי ישראל אליהו וינטרויב זצ"ל ספר ששמע מן הרבנית ויזנפלד, בתה של הרבנית זקס ע"ה, בת ה"חפץ חיים" זיע"א, שכאשר נשאה, נגשה אל אמה ובקשה ממנה ברכה ליום כלולותיה.

האם ברכה אותה: "שיהיו לך הרבה ילדים".

"אמא", אמרה הבת, "אני רוצה ילדים טובים".

נענתה הרבנית ואמרה לה: "ביום נשואי נגשתי אף אני אל אבי הגדול ובקשתיו שיברך אותי בילדים צדיקים. הוא ברך אותי ואמר: 'שהרבונו של עולם יתן לך הרבה ילדים'... תמהתי ואמרתי לו: 'אבא, בקשתי דבר אחר'. ואז אמר לי אבי: 'בדור שבו אנו חיים כיום ישנה סכנה גדולה עד מאד לדור הצעיר, אם יהיו לך הרבה ילדים, ישאר משהו מהם ליהדות...'".

וגם את הצרעה ישלח ה' אלקיך במ עת אבד הנשארים והנסתרים מפניך (ז,כ)

ברש"י: הצרעה - מין שרץ העוף, שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרים שם.

על מה ולמה הגיע להם עונש כזה?

באר רבי יהונתן איבשיץ בספרו "תפארת יהונתן": שבעת עמי הארץ היו כנענים, והיו הנכדים של חם, שראה את ערוות אביו, נח, וסרסו. וזאת המדה כנגד מדה - רעה תחת רעה. כיון שראה את ערות אביו, לכן הצרעה סמאתן, וכיון שסרסו היתה מסרסתן.

בספר 'בסופה ובסערה' המתאר את תולדות חייו של הרב המלבי"ם, מספר, כי בשנת תרכ"ו, כשנתיים לאחר שגרמו המשכילים לרב המלבי"ם לעזוב את העיר בוקרשט מכח צו השלטונות, נכתבה הרשומה הבאה:

"היום לפני שנתיים הוציא צורר היהודים, השר מיכאל קוגלניציאנה, שהיה אז סגן נשיא מולדוביה ונעשה ראש ממשלה, צו לשלח מעבר לנהר דנוי את הרב הגאון הרב המלבי"ם. הוא חרק בשניו כחיית טרף

פרשת עקב

וצעק על הרב שהיה כבול בשרשראות לפניו: 'המלך פקד עליך: לך, רד'!

ובאותו יום לשנה הבאה, בשנת תרכ"ה, הברנש הפרוע הזה הזמן לבית המלך ונצטוו למסור את כל המסמכים שהיו תחת ידו, כי נגזר עליו לרדת מגדלותו. בראותו כי כלתה אליו הרעה מאת המלך נבהל, עזב את ארמון המלך אבל וחפוי ראש. חיש מהר נתפשטה הבשורה הטובה הזאת בין היהודים מוקירי הרב.

ובשנת תרכ"ו, שנתים לאחר הארוע, גם הנסיך אלכסנדר קוזה נאלץ לעזוב את כס מלכותו. מאז ישב על כס השלטון ברומניה, לא רק שלא העניק הנחה ליהודי ארצו, אלא לא קיים אף אחת מההבטחות הרבות שהבטיח להם, ולא אכפת להם כלל התפטרותו, ובפרט לאחר עוונו הכבד שנשא עליו בגלל גרוש הרב.

והנה מדה כנגד מדה - באותו היום ממש גם ראש הממשלה וגם הנסיך נאלצו לשלם על גרוש הרב.

ולא תביא תועבה אל ביתך (ז,כו)

מצוי היום שישנם מנורות וקישוטים הנעשים ליום אידם של הגויים, והפוסקים האריכו לדון אם מותר להשתמש בהם לנוי הסוכה. ואחרוני דורינו יצ"ו כתבו להקל לתלות קישוטין אלו שנעשו ליום אידם ונימוקם הנכון עימם על פי ההלכה. וכתב בחזון עובדיה (סוכות. עמוד עז): קישוט הסוכה ונויה בדברים שמייצרים העובדי כוכבים ומזלות ליום חג המולד שלהם, נראה ד"הזמנה לאו מילתא היא". ואף בגדולה מזו כתב החתם סופר (חא"ח סימן מב) להתיר. ע"ש. ובפרט שקישוטים אלו נעשו בבתי חרושת למוכרם לכל דורש, ואין בהם מגע יד אדם ואין כאן מחשבה הפוסלת. וכן פסקו בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן נז) ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן רטו). ע"ש. עכ"ל.

והנה הגם שהדבר מותר, אכן, בימינו לא חסרים קישוטים וציורים אחרים. ומה לנו להקל להסתמך על ההיתר ולתת מקום זכרון לכופרי האל יתברך וע' שבת (דף קטז), ועל כגון זה יש לומר 'הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך'. ובזה גם אילו תביא לרב גדול וחסיד דבר כזה הירצך או הישא פניך הלא לעלבון יחשב. וזה כדמיון להא דאיתא בשו"ע (א"ח סימן קנד סי"ב): "עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת אם הוא מאוס אסור להדליקו בבית הכנסת. וה"נ מאוס זכרון יום אידם. והגם שיש לחלק כמובן. וע"ע בשו"ע שם (סעיף יא) לענין נרות של עבודת גילולים אע"פ שמותרים להדיוט אין להדליקם בבית הכנסת. ע"ש. והכי נמי סוכה הקדושה דומה לקדושת בית הכנסת, כמ"ש רבנו אליעזר פאפו זיע"א בספר "פלא יועץ" (ערך סוכה) ועיין בספר אור שבעת הימים ח"א (פרק א ס"ד).

ושוב ראיתי גם בספר סוכה כהלכתה (עמוד 73) שהביא להקל כמ"ש בשערים המצויינים בהלכה (סימן קלד בקונטרס אחרון ס"ק יב). וסיים הרב שם: "ומכל מקום ראוי להתרחק מדברים כאלו". ודפח"ח. ועוד ראיתי אח"כ שאמר הגר"ש אלישיב זצ"ל שמכוער הדבר להשתמש בהם לנוי סוכה! אך מותר להשתמש. עכ"ד, הובא בפסקי שמועות (סוכות. עמוד פד). אשר על כן ירחיק היהודי מלהשתמש בקישוטים המיוצרים עבור חגם. וה' ברחמיו יגאלנו גאולת עולם ויזכנו לסוכת עורו של לוי. אמן.

יירעיבך ויאכילך את המן (ח,ג)

לכאורה הוא תרתי דסתרי, דאם היו רעבים מהו שהמשיך ואמר שאכילו את המן, והא כיון שאכלו הלא לא היו רעבים.

ובדעת זקנים מבעלי התוס' מפרש שאף שהיה להם מן, מ"מ אין זה פת בסלו שהרי כל יום צריכים מחדש לצאת וללקטו, ובגמ' אמרי' דמי שאין לו פת בסלו הרי הוא רעב.

פרשת עקב

ועוד יל"פ דאף שודאי אכלו את המן, מ"מ לא היה המן 'משביעם' אלא כדי קיום הגוף שיוכלו לעמול בתורה, וכמ"ש הר"מ דיש לאכול ב' שלישי ממה שנצרך, והיינו דל"צ לחוש תחושת שובע אלא לקיים הגוף, וזה מה שהיה במן.

ואין להקשות, דא"כ כיצד היו מברכין ברכת המזון, הלא מדאורייתא אין מברכין רק כשאוכלים כדי שביעה ושבעים מהמזון והכא לא השביע, די"ל דזה מיקרי שבע לענין ברכהמ"ז, דודאי הוא דהאכול ב' שלישי ממה שנצרך דמברך ברכהמ"ז.

מיהו האחרונים דנו מטעמים אחרים שלא יהא שם ברכהמ"ז, דהא דקי"ל דאין מברכין כ"ז שלא נתעכל במעיו, וזה הלא מיד היה מתעכל, ויעוי' בחז"א בזה, ועוד דנו שהרי אין מברכין ברכהמ"ז אלא על ה' מיני דגן, וזה היה חומר רוחני ואינו מה' המינים.

והנה בילקוט ראובני מבואר דהבהמות היו אוכלות מהעשבים שהטל הנשאר היה מוציא מהאדמה, והם ודאי היו שבעות לגמרי שכן העשבים הללו אינו חומר רוחני בהמן שאינו אלא לקיום הגוף, אלא הוא עשבים ממש

כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (ח,ג)

פירוש נשגב שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממישקולץ שליט"א על פסוק זה: על פי מה שמובא בכתבי האר"י: שלכל אדם הוקצב מהשמים, מספר המילים שיכול לדבר במשך כל ימי חייו. וכשגומר את מספר המילים שקיבל, תם תפקידו בעולם הזה. אבל כל זה הוא רק בדברי חולין, אולם כשהוא מדבר דברי תורה, אדרבה, מוסיפים לו שנות חיים. הדברים מרומזים בכתוב: (שיר השירים, ה. ו) "נפשי יצאה בדברו" - כלומר, שנפש האדם יוצאת "בדברו" - עם הדיבור.

על פי זה פירש מרן האדמו"ר שליט"א, את הפסוק: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". כלומר, "לא על הלחם לבדו" - המזון הגשמי "יחיה האדם" - חי האדם. "כי על כל מוצא פי" - בדברי החולין שמוציא מפיו, בזה תלויים שנות חייו. אבל "ה" - כלומר אם מדבר ועוסק בתורת ה', "יחיה האדם" - אדרבה, מוסיפים לו חיים מהשמים.

ועל פי זה המשיך לפרש, את דברי המדרש על הפסוק (במדבר ל. ג) "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה", הדא הוא דכתיב "ימינו כצל עובר". ולכאורה מה הקשר בין "לא יחל דברו" לבין "ימינו כצל עובר"? אלא על פי מה שפירשנו מובן היטב. "לא יחל דברו" - אדם צריך להיזהר לא לחלל דיבורו לריק משום "ימינו כצל עובר" - כי ימי שנותינו בעולם הזה חולפים ועוברים כצל עובר על ידי דיבורי סרק...

למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (ח,ג)

המגיד מדובנא זי"ע הסביר את משמעות פסוק זה בדרכו ע"פ משל נחמד: עני הגיע לכפר אחד, שבו התגוררו שתי משפחות יהודיות זו מול זו. האחת, משפחתו של יהודי יקר, מכניס אורחים ובעל חסד, והשנייה, משפחתו של קמצן, רע לב ורע עין. איתרע מזלו של העני, והוא פנה אל ביתו של הקמצן הרע. הוא פנה אל בעל הבית ובקש לאכול דבר מה. כששמע בעל הבית הקמצן את מבוקשו של אותו הלך עני, ענה בתמיה: לאכול? בזעת אפך תאכל לחם! הוא הוציאו אל החצר והראה לו על ערמת גזעים. "אם תחטוב את העצים האלו להסקה, תקבל אוכל לשובע!" לא היתה לעני ברירה. הוא עבד בפרך, ולפנות ערב סיים את מלאכתו. משהתייצב לפני בעל הבית, יצא עמו אל החצר, סקר את המלאכה ואמר לעני

פרשת עקב

בשביעות רצון: טוב ויפה. הארוחה מחכה לך בבית ממול...!

הודה לו העני מקרב לבו, והלך לבית שמנגד.

שם קבלוהו בסבר פנים יפות, וערכו לפניו שלחן גדוש מטעמים. משאכל ושבע, הציעו לפניו את מיטתו והוא פנה ללון. בבוקר השכים והלך לדרכו. לימים, ישב בחברת חבריו והם שוחחו - כדרכם של קבצנים הנועדים יחדיו - על נדודיהם ועל קורותיהם.

פתח העני וספר על המקרה שקרהו בכפר פלוני. בעל הבית העבידו בפרך, אבל לאחר מכן גמל לו בארוחה הגונה והציע לו מקום לינה. תמהו הקבצנים איש אל רעהו: "לא יתכן", אמרו, "מתגוררות שתי משפחות, אצל האחת יעבידוך בפרך ולא יתנו לך פת קבר, והשניה מכניסת אורחים ללא כל גמול".

אבל בידי הוה עובדא - התעקש העני. חטבתי עצים בחצר הבית, והסעודה הוכנה לי בבית ממול! צחקו הכל וקראו: האח, נפלת בפח! יגעת בחינם, וכל עמלך היה לריק - אילו היית פונה בתחילה לבית השני, היו מגישים לך אותה ארוחה, ובחנם, בלא כל טורח..!

סיים המגיד מדובנא זי"ע את משלו ואמר: כך גם לפעמים אנו מתנהגים, אנו עמלים ועובדים ללא הרף, ומבזבזים הרבה כח ועמל בשביל להשיג עוד משהו ועוד משהו, אבל בסוף מראים לנו כי הפרנסה נמצאת למעלה, משמים פותחים בפנינו פתח של הצלה שכלל לא חשבנו עליו, ואילו היינו פונים בתחילה מיד לאותה מקום מלמעלה כבר מזמן מזמן היינו נושעים, ובחנם בלא כל טורח..!

"כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם!"

וכבר מסופר על הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע שראה פעם איש אחד הולך בחיפזון רב. שאלו הצדיק: למה אתה רץ כל כך? השיבו האיש: אני רודף אחרי פרנסתי. אמר לו הצדיק: וכי מנין לך שפרנסתך הולכת לפניך, שאתה רץ אחריה להשיגה? אולי היא נמצאת מאחריך ונמצא שאתה בורח ממנה...

ארץ חיטה ושעורה וכו' ארץ זית שמן ודבש (ח,ח)

הקשה המהרש"א (הוריות יג, ב) מדוע בכל המינים נכתבו הפירות עצמם כחיטה ושעורה וכו', ואילו לגבי הזית לא נכתב הזית בעצמו אלא היוצא ממנו שהוא זין שמן, ותירץ שהזית מצד עצמו אין בו מעלה כיון שהוא משכח את התלמוד.

וצ"ב דהרי נאמר גם דבש והרי התם נמי לא איירי גבי התמר עצמו אלא מה שיוצא ממנו שהוא הדבש.

ונראה, עפ"ד רש"י בשבועות (יב, ב ד"ה וכל דבש) בהא דאמרינן וכל שאור וכל דבש לא תקטירו, דכל מיני הפירות הם בכלל, א"כ דבש לא קאי על הדבש היוצא אל על הפרי עצמו ולהכי לא קשיא ליה אמאי קתני לה הכי.

ארץ חיטה וגו' ארץ זית שמן ודבש (ח,ח)

וסמך ליה ארץ אשר אבני ברזל ומהררי תחצוב נחושת, ויש לדקדק בסמיכות הכתובים של ארץ זית שמן ודבש דוקא לארץ אשר אבניה ברזל.

פרשת עקב

ונראה טעם סמיכות הדבש והשמן לארץ אשר אבני' ברזל, על פי דברי הבעלי תוס' בפרשת האזינו (לב, ג) על הפסוק ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור, וז"ל ויניקהו דבש בסלע שהיו עושים הדבורים דבש בנקיקי הסלעים וגם התמרים גדלים על הסלעים יוצא דבש, ושמן מחלמיש צור שהזיתים הגדלים בסלעים הם טובים מאותן וכו' עיי"ש.

ועפ"ד נראה שהזית והדבש שגדלים בסמיכות לסלעים הינם הטובים ביותר, ולהכי כתוב כאן ארץ זית שמן ודבש, וסמוך ליה ארץ אשר אבניה ברזל וגו' שהזיתים יגדלו ליד אבנים וסלעים וממילא יצאו מהם פירות טובים ומשובחים

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך (ח,י)

המגיד מדובנא זי"ע היה מסביר את גודל ענין ברכת המזון כדרכו - במשל: מעשה באלמן, שהיה לו בן יחיד מאשתו, והיה חביב עליו עד מאד. לימים נשא אשה שנייה, אלמנה אף היא, שהיתה לה בת מנישואיה הראשונים. היה הבעל חושד באשה, שהיא מבכרת את בתה ודואגת לה לכל צרכיה, ומזניחה את בנו במאכלו ובבגדיו. והיתה האשה חושדת בבעלה, שהוא מאיר פניו לבנו ומפנקו ומבכרו על פני בתה.

לאמיתו של דבר צדקו שניהם, שכן אף בלא יודעין האדם קרוב אצל עצמו ובשרו, משום כך שררה מתיחות בביתם ושלום הבית הופר.

לימים גדלו הבן והבת, וההורים נדברו ביניהם להשיאם זה לזו. הקימו בני הזוג בית נאמן בישראל ודאגו האחד לרעהו. והוריהם דאגו לשניהם והרעיפו אליהם אהבה, ומני אז שרר השלום במעונם. ואדרבה, ילדיהם - שהיו קודם לכן סיבה לפירוד הלבבות ביניהם - היו עתה הסיבה להידוק הקשר ולאחוה.

והנמשל: הקב"ה ברא את האדם כשילוב של גוף ונשמה, גשמיות ורוחניות. אבל בין בני זוג אלו שוררת מתיחות מתמדת, כי הנשמה אוהבת את בני טיפוחיה, וחפצה להתעלות ולהזדכך בתורה ובמצוותיה, ואילו הגוף אוהב את מנעמי העולם ואת חמדותיו. אבל קיימת דרך אחת להשכין ביניהם שלום ואחוה, והיא, אם ידע האדם, שכל מזונו וסיפוק רצונותיו ניתנים לו מאת הקב"ה, ויודה לו על מזונו תחילה וסוף, יהיה המזון גורם להכרת הטוב ולעבודת הבורא, או אז ישמחו בו שניהם כאחד! ועל כך באה ההודאה, על הטובה המושלמת והכפולה שבנתינת המזון - ובהכרה בכך "שאתה זן, ומפרנס אותנו תמיד בכל יום, ובכל עת ובכל שעה!"

וכבר סח הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע: בפרקי אבות (ג.ג) שנינו: "שלושה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים". ומפרש רבי עובדיא מברטנורא זי"ע חידוש גדול וכותב: כך שמעתי, כי בברכת המזון שמברכין על השולחן יוצאים ידי חובה ונחשב כאילו אמרו עליו דברי תורה!...

לעומתו, יש מן הפוסקים שקבעו כי צריך ללמוד בעת הסעודה ממש ואין יוצאים בברכת המזון.

ונראה לי ליישב - המשיך בעל החידושי הרי"ם ואמר, שאינם חולקין, אלא רבי עובדיה מברטנורא מדבר באדם שאוכל לפני ה', ובסוף הסעודה מברך ברכת המזון ויודע לפני מי הוא מברך, ונותן הודיה למי שנתן לו המזון - שאין לך דבר תורה גדול מזה!...

השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצוותיו ומשפטיו וחוקותיו

פרשת עקב

אשר אנכי מצוך היום (ח,יא)

בפסוקים אלו מביע משה חשש כאב המייסר את בנו בילדותו, כדי שלא יבעט בימי הטובה כשיגדל ויהיה לאיש, קינן החשש בלבו של משה שאחרי שהבן יגדל ויצליח בהצלחה רבה ובנכסים מרובים, ישכח את מיטיבו ויפנה אליו עורף. ואכן חשש זה מופיע בהרבה מקומות בספר דברים: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים", וכהסברו של רש"י: כיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה. וכן "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם", ועוד.

אולם בפרשה זו נאמרו הדברים בצורה חותכת ביותר: "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך, וכל אשר ירבה לך ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים". השלב הראשון של ההתדרדרות המוסרית הוא השכחת העבר - התכחשות לניסי ה' בעבר. השלב השני הוא "ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", וההתדרדרות הזאת תביא אתה שלב נוסף "והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחית להם".

את הנאמר "ואכלת ושבעת וברכת" מסבירים המפרשים שלא רק בשעת עוני ומחסור על האדם לזכור את הקדוש ברוך הוא ולבקש עזרתו, אלא גם בעת שיזכה לברכה והצלחה - ואכלת וגם ושבעת, מחובתך לשמור את נפשך משכחה, וגם אז "וברכת את ה' אלקיך", כי הוא הנותן לך כח לעשות את החיל הזה ולא בחכמתך ורוב תבונתך הגעת למה שהגעת. לאור זה מסבירים המפרשים את הנאמר במשלי כב' ב': "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" ואומרים: מקובל בעולם שאם אדם מצליח אז מבלי משים לב הוא חושב ובטוח שהגיע להצלחתו תודות לחכמתו ותבונתו. מאידך, על אדם שאינו מצליח מביטים כעל שלומיאל, לא יוצלח, שאין מוח בקדקדו להכות שרשים ולהגיע למעמד מסוים. ברם, אם מזדמנים העשיר והרש גם יחד בפונדק אחד, אפשר לראות בחוש שהקבצן אינו כל כך לא יוצלח כפי שחשבו עליו וחכמתו אינה פחותה מהעשיר והגביר, וכן רואים אז את העשיר שאינו חברה'מן ובעל תבונה כפי שחשבו עליו יותר מהעני, ועם כל זאת זה הצליח וזה לא, והסיבה: "עושה כולם ה'" - הכל תלוי במזל, ואם כן מה ההתפארות של "כוחי ועוצם ידי".

זאת ועוד: המתיימר שכוחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה והוא בעל הבית הבלעדי על הונו ורכושו, ואינו מחויב כלפי מי שהוא ולא איכפת לו בצער הזולת, ממילא עוצם את ידיו מלעשות צדקה וחסד. שכרון השכחה שולל מהאדם לא רק את אמונת ה', אלא גם חובתו לאדם ושוכח את דברי החכם מכל האדם במשלי: "יש מתעשר ואין כל, מתרושש והון רב", וכדברי הרמב"ם שכתב במורה נבוכים: ומה שאנו קוראים "עשיר" למי שיש קנינים רבים, הוא הכל מדומה, כי אין קשר אמיתי להקנינים עם הקונה אותם, כי לפעמים יאבד העושר בענין רע בחייו ויעזבו לאחרים חילם במותם, אמנם הוא מתעשר לפי הנראה, ובאמת אין כל, כי אין זה קנין דבוק בנפשו, אבל מי שמפזר עשרו לצדקה וחסד - הוא עושר אמיתי והון נצחי רב וגדול מאד, והמתרושש הזה יש לו הון רב שמור לנצח בעולם האמת.

בספר "בינה לעיתים" מסביר את הפסוק הנאמר על פרשת המלך "וכסף וזהב לא ירבה לך ... ורם לבבך", כי ריבוי כסף דומה לריבוי דם. כשם שריבוי דם מסכן את בריאותו של האדם, כך ריבוי כסף - עשירות מרובה - מסכנת את נשמתו של האדם מישראל. במיוחד אם זורם בכסף זיהום מה כגניבה, גזילה וכד'. וכשם שריבוי דם זקוק להקזה (הוצאת דם מהעורקים לשם רפואה), כן יש צורך רב בהקזה מתאימה לצרכי צדקה וחסד לריבוי כסף. זוהי הרפואה היחידה הבדוקה והבטוחה ביותר שהכסף לא יגרום לו סחרחורת ועיוורון נפשי.

ספרי חסידים מספרים שחסיד אחד התלונן בפני רבו שהוא סובל משכחה. ענה לו הרבי שעליו לעשות

פרשת עקב

תשובה. וכשהחסיד התפלא מה ענין תשובה לשכחה? ענה לו על כך הרבי: כידוע תשובה מגעת עד כסא הכבוד וכבר נאמר ש"אין שכחה לפני כסא כבודך". במאמר חסידי זה יש רעיון נשגב, שאם האדם מישראל רואה שהשכחה משתלטת עליו וגורמת לכל מיני התדרדרויות מוסריות, אין עצה אחרת מאשר לחזור בתשובה, וכשם שהאדם מצווה להיות מכיר טובה בחינת "מזמור לתודה", כך גם מצווה להכיר בחטא, להיות מודה על האמת ולתקן מעשיו, ואז בכוחו להגיע עד לכסא הכבוד "ואין שכחה לפני כסא כבודך".

האסון של ימינו הוא בזה שלא רק שהשכחה הולכת ומשתלטת על חיי הכלל והפרט ועושים הכל כדי להשכיח את בית אבא, את השבת, את השראת החג, משכיחים מילדים את עברם המשפחתי ותולדות האומה כדי שיהיה באפשרותם להיות "מתקדמים" ומתאימים להשתלב במרחב השמי-כנעני ועוד שמחים על הצלחת השכחה והתרחבותה ומתעלמים מהנאמר: "והיה אם שכח תשכח את ה' אלקיך ... העדתי בכם היום כי אבד תאבדון". (ח' יט').

וכהסברו של ה"חוזה מלובלין" שהקשה על הנאמר "והיה" שהוא לשון שמחה בכל מקום, ומה ענין השמחה בשכחה? והסביר: עיקר העונש הוא לא במה שהאדם חטא בשכחה, אלא משום שהוא עוד שמח בזה ומתרברב כאילו עשה דבר חכמה - חכמה כעין זו מסוכנת ומערערת את יסודות הקיום של עם ישראל...

וְכִסְפֵי וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ - מה קודם? כסף או זהב? (ח,יג)

כאן הקדים הכתוב את ה"כסף" ל"זהב". וכן בפרשת המלך נאמר: "וְכִסְפֵי וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ" (שם יז). וכן אצל אברהם אבינו נאמר שהיה "כֶּבֶד מְאֹד בְּמִקְנֵהוּ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב" ("בראשית" יג). אבל בשאר מקומות הקדים את ה"זהב" ל"כסף", כגון בפרשת המשכן: "זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֵׁת" ("שמות" כה). וכן בפרשת הגעלת כלי מדין. והדברים צריך ביאור.

רבנו הגר"ח קנייבסקי שליט"א מבאר בספרו "טעמא דקרא": שבמקום שמדובר בעשירות, מקדים את ה"כסף" ל"זהב", שכן דרך המתעשר שבתחלה מרבה לו ה"כסף" ואח"כ מרבה לו אף ה"זהב". אבל בשאר מקומות מקדים את ה"זהב", לפי שזה הדבר יותר חשוב והחשוב במעלה, קובע לו מקום תחילה.

וכן מוכיחים כאן הפסוקים שהולך מן הקל אל הכבד, כדרך המתעשר, שאמר בתחילה: "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּתָּ: וּבְקִרְךָ וּצְאֻנְךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ", בתחילה במאכל, אח"כ בבתיים ואח"כ בבקר וצאן ואח"כ ב"כסף וזהב".

ורם לבבך ושכחת את יהוה אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים (ח,יד)

ובגמ' סוטה (ה, א) ילפי' מינה אזהרה לגסי הרוח.

והקשה המהרש"א בח"א מאי קאתי לאשמעינן בזה, דאי לאשמעינן איסורא הרי כבר מבואר בכמה מקומות, ואם לענין מלקות אין למדין מדברי קבלה, ותי' דאפשר וקאי אדלעיל דאמרינן דלא ינקה מדינה של גהינם, לזה קאמר דאיכא לזה אזהרה דאין עונשין אלא א"כ מזהירין.

ודבריו תמוהין, שהרי איתא במכות (יג, ב) דיש מלקות בחייבי כריתות ולא בעי אזהרה לחייבי כריתות כיון דאזהרה בעינן רק בעונשי ב"ד, אלא דק' זו איכא לאקשווי על הרמב"ם שכתב בפיה"מ במכות (פ"ג מ"א)

פרשת עקב

דהתורה אינה מחייבת מיתה וכתר עד שיהי' באותו ענין לאו פשוט, הרי מפורש בדבריהם דלכרת בעינן אזהרה, ולכאורה זו סוגיא מפורשת דלא כוותיהו.

ובדעת הרמב"ם נראה לפרש דודאי לעולם גם בכרת בעינן אזהרה, אלא שיש שתי גדרי אזהרה, א. אזהרה שבאה בצורת לאו מוחלט והאיסור כצורתו, ואזהרה מעין זו בעינן בכל חייבי ב"ד, ב. אזהרה שהתורה הזהירה בצורה כל שהיא, אם בצורת עשה וכגון במילה אה"נ דלית בה אזהרה גמורה אבל ודאי בעי שהתורה תקבע זאת לאיסור, ומהעונש איננו רואים שום איסור אלא עונש, רק לזה די לנו שהתורה תרמוז האיסור בצורה מסוימת ואפילו בלשון עשה, ודי בזה להחשב אזהרה בחייבי מיתות בידי שמים, וזוהי כוונת הרמב"ם שגם כרת בעי אזהרה היינו אזהרה מעין זו.

אמנם בדעת המהרש"א קשה להלמו, שהרי שיש איסור ודאי מרומז בקרא דתועבת ה' כל גבה לב, ורק לאו ממש לא מצינו אלא הכא, ובכה"ג בחייבי כריתות לא צריך אזהרה מפורשת כ"כ.

ויתן ה' אלי את שני לוחת האבנים (ט, י)

'לוחת' לוחת כתיב, ששתיהן שוות. (רש"י).

מה לימוד יש לנו ללמוד מכך שהלוחות היו שוות.

ונראה, דהנה מצינו בגמ' (חולין ד, ב) דשיטת שמאל דמומר לע"ז לא הוי מומר לכל התורה כולה. והנה איתא בגמ' (שבת) דמשה רבנו שבר את הלוחות משום שנשא ק"ו מפסח, ומה בפסח כתיב 'וכל בן נכר לא יאכל בו', כל התורה וישראל מומרין על אחת כמה וכמה.

ולכאורה כיצד למד מכך משה רבנו דצריך לשבור את הלוחות, והלוא אף שעבדו ישראל ע"ז בכ"ז לא נעשו מומרין לכל התורה, ואלא צ"ל דעכ"פ נעשו מומר לדבר אחד, ומכיון דעל הלוחות כתיב 'לא יהיה אלהים אחרים' לפיכך לא היו ראויין ישראל לקבל את הלוחות.

אך עדיין קשה, דא"כ לא היה לו לשבור את שתי הלוחות והיה די לשבור לוח אחד שכתוב בו 'לא יהיה לך אלהים אחרים', ולהשאיר את הלוח השני.

ע"כ ציין רש"י דשניהם היו שוות. והיינו לפי מה דאיתא בירושלמי (שקלים פ"י) דאמנם לפי דעה אחת היו הלוחות כתובים חמשה בצד זה וחמשה בצד זה, אבל לדעת רבנן היו כתובות על כל לוח את כל עשרת הדברות.

מעתה מובן מדוע שיבר משה רבנו את שתי הלוחות שהרי שתיהן היו שוות, ובכל אחת היה כתוב את כל עשרת הדברות, ומכיון דלא היו ראויין לדיברה 'דלא יהיה לך אלהים אחרים' לפיכך הוצרך לשבר את שתי הלוחות.

ובאהרן התאנף ה' מאוד להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (ט, כ)

'להשמידו' זה כילוי בנים וכו', 'ואתפלל גם בעד אהרן' והועילה תפילתי לכפר מחצה ומתו שניים ונשארו השניים. (רש"י).

הנה מבואר מדברי רש"י דחטא העגל גרם לבני אהרן שימותו. וכ"כ רש"י (בויקרא י, יב) עה"פ 'אל אלעזר

פרשת עקב

ואל איתמר בניו הנותרים' מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עוון העגל.

ולכא' הרי נאמר בפר' משפטים (שמות כד, יא) דבגלל שבשעת מתן תורה, נסתכלו והציצו בשכינה ואכלו ושתו נתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד חנוכת המזבח, וא"כ למה כתב רש"י דמתו בענין חטא העגל.

הרא"ם תירץ, דיש לומר דזה וזה גרם וכפי שמצינו בגמ' בכמה דוכתי. עוד נראה ליישב ע"פ מש"כ המפרשים בביאור הכתוב (תהלים יט) 'משפטי ה' אמת צדקו יחדיו' דמשפט בשר ודם, אם צריך להעניש אדם על עבירה שעבר, אין מתחשבים בסבל שיעברו בני משפחתו וקרוביו אלא מוציאים מיד דינו אל הפועל, ואף שבני משפחתו לא אשמים כלל.

לא כן מידתו של הקב"ה ששקול ומודד במאזני פלס את כל הנתונים ורק אח"כ יעניש ולא יגרום סבל לחינם לאף אחד מן הקרובים. והיינו 'צדקו יחדיו' דאת הכל ביחד שוקל הקב"ה עד שמעניש.

וכן היה במיתת נדב ואביהוא, דהם נענשו בגלל שהציצו בשכינה, אלא דאהרן למה יגיע אליו צער גדול זה, ע"כ פירש רש"י שהיה זה בעבור חטא העגל, שה' התאנף בו מאד והועילה תפילתו של משה לכפר מחצה.

בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' וכו' עד היום הזה (י,ח)

ברמב"ם (פ"ב כלהמ"ק) מבואר שדין משא ארון הברית בעי כהונה.

ויש לעיין, דהרי מבואר בקרא הכא דהלויים נשאו הארון, אלא דבאמת שני דיני ארון היו במקדש, ואף ב' עבודות משא נשנו בו וכמש"כ הגרי"ז במכתביו, דין עבודת המשא של נשיאת המשכן, ובזה כלול גם נשיאת הארון שהוא ג"כ מכלי המשכן כמבואר בפרשת במדבר בפקודת משא בני קהת באהל מועד, ודין נוסף נשיאת ארון ברית ה', שמקורו ממקרא זה שנשאו אותו הלויים. אלא דתמוה האיך נשאו הלויים את הארון שהיה מכלי המשכן, והרי ודאי שגם הוא חשיב ארון הברית, ואם נשיאת ארון הברית מחייב שיהיה בכהנים היאך נשאו אותו הלויים, ואמנם כתוב ברמב"ם (בסהמ"צ מצוה ל"ד) שהיה זה למספר מיעוט הכהנים, וצ"ע.

ובספר קנאת סופרים כתב שרק בבית עולמים שאין ללויים להכנס לקה"ק, בזה חייב להיות משא הארון בכהנים, אבל במשכן שאין קדושתו עולם היו הלויים נושאים, אמנם ברמב"ם שכתב שדין כהונה במשא הארון הוא מקרא דידן, ע"כ היה זה עוד לפני שהיה המשכן, ומוכח שכבר היה דין כהונה בנשיאת הארון לפני בנין עולמים, וצ"ב.

ונראה, דכיון שהיה דין של כיסוי הארון בעת המסעות, אכן היה איסור של לא יבוא לראות כבלע את הקדש, הרי שאין בזה דין של נשיאת הארון אלא רק דין של נשיאת המקדש, ולכן זה היה בלויים ולא היה צורך בכהנים, ורק בנשיאת הארון לפני המחנה ובמלחמה שלא היה בו דין כיסוי בזה בעיני כהנים דוקא.

ועוד י"ל דמבואר בגמ' זבחים (סא, ב) ונסע אהל מועד אע"פ שנסע אהל מועד הוא, א"כ י"ל שדין משא הארון היו כאשר נושאים את הארון ממקום למקום כלשון הרמב"ם, אבל כשנושאים את אהל מועד וחשיב כאילו נמצא הארון במקומו אין כאן משא הארון, אלא הארון במקומו עומד, אלא שכל האהל נוסע וזו עבודת משא המקדש ולא עבודת משא הארון ודו"ק.

פרשת עקב

ויש להוכיח כן, דהרי יש לעיין בזה מי נשא את ארון ברית ה' שהלך לפני מחנה ישראל, והרי באותה שעה לא היו אלא שלשה כהנים בעולם אהרן אלעזר ואיתמר, והם היו אף ממונים על עבודת המקדש, ולא מסתבר כלל שנשאו את הארון, וע"כ צריך לומר שהארון הלך מעצמו בנס.

ואפשר דזוהי כוונת הרמב"ם וז"ל ואע"פ שזה הציווי בא ללויים בעת ההיא, אמנם היה זה למספר מיעוט הכהנים החייבים במצוה, ונראה שהוקשה לרמב"ם שע"כ לוויים נשאו את הארון שכן לא היו כהנים שיוכלו לשאת, וצ"ל שהיתה זו הוראת שעה משום הצורך לישא אותו.

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך (י,יב)

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך - מקשה הגמ' בברכות ל"ג ע"ב, "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא?" כלומר מה פשר הלשון "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", וכי יראת שמים היא דבר קל להשגה? מתרצת הגמ', "אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא", כלומר ביחס לאדם כמשה רבינו, יראת שמים אינה דבר קשה להשגה. ומקשים המפרשים, מה תירוץ הוא זה, הרי הפסוק אינו מופנה אל משה אלא אל כל ישראל.

מתרץ על כך הכלי יקר, שדברי הגמ' "לגבי משה מילתא זוטרתא היא", אין הכוונה בזה רק למשה לבדו, אלא לכל הדור ההוא, שנמצא תחת הדרכת משה. ועיין שם תירוץ נוסף דומה

ועתה ישראל מה ה' אלוהך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך וכו' (י,יב)

שואל בעל הנודע ביהודה זי"ע בספרו צל"ח מדוע כתוב "שואל מעמך", ולא "מבקש מעמך"?

והוא מיישב נפלא ע"פ חז"ל שדרשו שאין אדם בעולם שיכול להקדים טובה להקב"ה, אלא נהפוך הוא: הקב"ה הוא שהקדים לעשות לו טובה, ורק מכוחה הוא יכול לקיים מצוות, שהרי אין אדם המקיים מצוות מילה - בטרם נתן לו הקב"ה בן, ואין אדם העושה ציצית - אלא לאחר שהקב"ה נתן לו בגד, וכן לגבי צדקה ומעשרות, וכן ברוב המצוות, האפשרות לקיימן היא רק לאחר שהקב"ה נתן לאדם דבר כלשהו, אלא שהקב"ה ברוב חסדו משלם שכר לאדם כאילו האדם עשה את המצוה משלו.

שונה המצב לגבי יראת שמים, שאותה מסר הקב"ה ביד האדם בלי שהקדים לתת לו דבר כלשהו הקשור למצווה זו, שהרי "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" והברירה חופשית לגמרי ביד האדם, כי אם האדם מקיים מצות יראת שמים כראוי, הרי הקב"ה כביכול חייב לשלם לו את שכרו, כי במצוה זו האדם הקדים כביכול להלוות לה' יתברך.

וזה מרומז במילים "מה ה' אלוהיך שואל מעמך", כלומר: באיזו מצוה הקב"ה יהיה השואל ואתה המשאיל? אין אף מצוה שכזו, מלבד מצוה אחת: "כי אם ליראה"!!!

ועוד שאל הגה"ק רבי יהונתן אבישיץ זי"ע דלכאורה תיבת "אם" מיותרת?

ומפרש בהקדם דברי הפסוק "ימי שנתינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה" (תהילים צ"ו). ובידוע דברי חז"ל: כיון שעברו רוב שנתינו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא (יומא לח:). הרי מ"א שנים הם רוב שנתינו של אדם אשר זכה להגיע ל"ימי שנתינו ... שמונים שנה".

וזהו הכוונה "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", שכמספר 'אם' - מ"א שנה, "נתירא" ממנו,

פרשת עקב

שאז מובטח ששוב לא נחטא...

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך (י,יב)

שאל הגה"ק רבי יהונתן אבישיץ זי"ע דלכאורה תיבת "אם" מיותרת?

ומפרש בהקדם דברי הפסוק "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה" (תהילים צ.י). ובידוע דברי חז"ל: כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא (יומא לח:). הרי מ"א שנים הם רוב שנותיו של אדם אשר זכה להגיע ל"גבורות שמונים שנה".

וזהו הכוונה "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי 'אם' ליראה", שכמספר 'אם' - מ"א שנה, "נתירא" ממנו, שאז מובטח ששוב לא נחטא...

כי אמליראה את ה' אלקיך (י,יב)

מדוע הקדימה התורה יראת שמים לכל שאר המעשים? אומר "דבש השדה" שיכול האדם "ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלקיך... לשמר את מצות ה'" - ולמרות הכל לעשות את הכל עבורו עצמו, כדי לזכות ליתר כבוד ותהלה, לפיכך מקדים הקב"ה ומציין את יראת השמים, כדי ללמדנו שכל מה שנעשה, עלינו לעשות עם יראת שמים, או אז יהיה פנוי לבנו אליו רעיונותינו יטהרו ויזדככו, וכל מטרותנו תהיה לעשות את רצונו.

על חשיבותה העצומה של יראת השמים וקדימותה לכל שאר המעלות, אנו מוצאים בספור שמובא בהגדה של פסח "באהלי צדיקים":

באחד הימים פרצה בבית המדרש בראדום מריבה שנסבה אודות זהותו של החזן החדש שיבחר לבית הכנסת, לאחר פטירת החזן הקודם.

חלק גדול מן הקהל צדד במעמד כלשהו שנחן בקול ערב במיוחד, וחציו השני של הקהל הקדוש העדיף לתמוך בחזן אחר שהיה ירא שמים מאד.

לאחר שלא הצליחו להגיע לעמק השוה, החליטו לשאול את רבינתן דוד משידלובצה. שמע הרבי את טענותיהם של אלו שבקשו חזן ירא שמים, ואחר את טענתם של האחרים, שבקשו את בעל הקול הערב, ואמרו כי באמצעות הקול הנאה שלו יצליח לעורר את הקהל להתפלל בכונה גדולה יותר.

הרהר מעט ופנה אל הקהל: אלו הייתי סבור שהקב"ה צריך את הרחמים שלכם, הייתי פוסק שיש צורך בחזן שיעורר את רחמיכם, אך כל זמן שאתם צריכים את רחמי הקב"ה, מוטב שהחזן יהיה ירא שמים ויצליח לעורר את רחמי הקב"ה עליכם...

השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם (יא,טז)

וברש"י, כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה, שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרר וצאנך ירביון, מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת, ואח"כ פירש"י, אלהים אחרים, שהם אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונה, נמצא עשוי לו כנכרי.

פרשת עקב

ויש להתבונן, דאם צועק אליו ואינו עושה, מדוע אנשים טפשים כל כך לעבוד ע"ז כזו. ועוד יש להעיר, שכאן כתוב שע"י מה שמורד מתוך שביעה בא לידי עבודת אלהים אחרים, ואילו בריש הפרשה מבואר שהתוצאה של שביעה היא רק שיגיע למצב של כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה.

ונראה לבאר הענין ע"פ מה שמביא רש"י (בראשית ריש פ' וירא יח, ד) שהערביים השתחוו לאבק שברגליהם, וצריך לבאר מה הע"ז בזה שהיו משתחווים לאבק שברגליהם. ומצאתי בס' תפארת השבת (דף פח) שהביא בשם אבדק"ק בוטשאטש ע"פ מש"כ דפסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואהדרא לי' בקידושא ואבדלתא, ופי' בזה וז"ל, שמאור עין האמיתי של אדם הוא שידע שאין בכוחו ועוצם ידו לעשות כלום, רק הוא יתברך הוא הנותן כח לעשות חיל וכל מה שהאדם עושה פסיעות גסות וסובר כי כל מה שירוצ' יותר ירויח יותר, מקלקל עי"ז אור העין האמיתי לדעת שה' יתברך הוא הנותן כח לעשות חיל, ואהדרא לי' בקידושא ואבדלתא בזה שמעיד בעדות ברורה כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכל אשר בם, עי"ז משיג בחזרה המאור עין שהפסיד בפסיעותיו כל השבוע ע"י קידוש ועדות הנ"ל שהשי"ת הוא אדון העולם. ועפ"ז פי' התפארת השבת הע"ז של הערביים שהיו משתחווים לאבק שברגליהם שהיו מכחישים שהכל מן השמים וחושבים שהעיקר הוא כח עצמי, וכל מי שרץ יותר מרויח יותר, וזו הדרך היא שע"י הריצה הוא מעלה אבק ברגליו, וכל מי שרץ יותר מעלה אבק יותר ברגליו, וע"כ הקפיד אברהם שירחצו את האבק, שידעו שאין בכח עצמם כלום רק הכל הוא מהשי"ת, ע"כ מדברי התפארת השבת.

ונראה לבאר עוד מה שקידוש והבדלה מתקן החולשה בענין שנגרם מפסיעה גסה, שמכיון שפסיעה גסה ענינה הוא שחושב שע"י הריצה שלו ישיג דברים, וטבע האדם שהוא משתדל לעבוד ולרוץ ולהשתדל יותר כדי להשיג יותר, ובודאי שמי שחושב כך מנסה כל הזמן להשיג עוד ועוד. והנה השבת היא ההיפך מזה, שע"ז ששובת בשבת כהלכתה ומונע עצמו מכל מלאכה ויצירה מעיד בזה שאינו מאמין שהוא משיג ע"י כוחו ועוצם ידו, דאם היה מאמין היה משתדל גם בשבת. ולכן ע"י קידוש והבדלה אפשר לתקן מה שפגם בפסיעה גסה.

ומבואר מזה עכ"פ שאנשים מחפשים ע"ז שיסודה להראות על הגבורה שלהם, ורק מעמידים את הע"ז בכל מיני צורות חיצוניות. ולפ"ז נראה שאנשים בחרים בדוקא בע"ז שאין בהם שום תועלת והם אחרים, כי עיקר כונתם לעבוד את עצמם, ולכן ע"י שאין תועלת בע"ז מתבטאת כונתם הפנימית.

ומכאן שעצם ע"ז של אלהים אחרים יסודה בכוחי ועוצם ידי, ולכן הענין של ריש הפרשה שע"י השביעה יגיעו למצב של כוחי ועוצם ידי הוא אותו ענין שמבואר אצלנו, שע"י שביעה יגיעו למצב של ועבדתם אלהים אחרים ודו"ק

בְּכָל לַבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם - מדוע לא נכתב 'בכל מאדכם' ? (יא, ג)

בפרשה הקודמת כתוב בנוסף ל' בְּכָל לַבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (' דברים ו). גם 'וּבְכָל מְאֹדְךָ' ואילו כאן אמר הכתוב: 'בְּכָל לַבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם' ולא הזכיר עוד הכתוב 'ובכל מאדכם' והדבר אומר דרשני! נאמרו על כך במפרשים טעמים רבים ונביא כאן מקצתם.

ראשית כל, יש להעתיק בזה את לשון המדרש 'תנחומא' בפרשת 'נח' ואלו דבריו: 'לא קבלו ישראל את התורה, עד שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית. ולא על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, שכבר ענו כולם ואמרו: 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע' (' שמות כד) שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן, על התורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצוות, קלות וחמורות והיא 'עֵזָה כְּמֹת' 'ו' קֶשֶׁה כְּשֹׂאֵל' קנאתה ואין לומד אותה, אלא מי שאוהב הקב"ה, בכל לבו, נפשו ומאדו, שנאמר: 'וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל

פרשת עקב

לְבַבְךָ יִבְכֶּל וּנְפִשְׁךָ יִבְכֶּל מֵאֲדָרְךָ. וּבִפְרֹשֶׁה שְׁנִיָּה כְּתוּב: ׀׀׀ לְבַבְךָ לְבַבְכֶם וּבְכֶל וּנְפִשְׁכֶם ׀׀׀ וְלֹא כְּתַב ׀׀׀ וּבְכֹל מֵאֲדָכֶם, ׀׀׀ לְלִמְדָךְ; שְׁכַל מִי שְׂאוּהֶב עוֹשֵׁר וְתַעֲנוּג, אִינוּ יִכּוֹל לְלַמּוֹד תּוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה, שִׁישׁ בֵּה צַעַר גְּדוֹל וּנְיָדוּד שִׁינָה. וַיֵּשׁ מִבְּלָה וּמִנְבֵּל עֲצָמוֹ עֲלֶיהָ. לְפִיכֶךָ, מִתֵּן שְׂכָרָה לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאמַר: ׀׀׀ הָעַם הַהֲלֹכִים בְּחֻשְׁךָ כָּאוֹר גְּדוֹל׀׀ (׀׀׀ יִשְׁעִיָּה׀׀ ט). הוּא הָאוֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וּגְנִזּוֹ לְעַמְלֵי תּוֹרָה שְׁבַעֲלָ פֶה, בְּיוֹם וּבְלִילָה.׀׀׀

ה' **אור החיים** הקדוש כותב לבאר בזה: לפי שאחז׀׀׀ ל: ש׀׀׀ יִבְכֶּל מֵאֲדָרְךָ׀׀׀ הַכּוֹנֵה: בְּכֹל מִמוֹנְךָ. וְאִף שֶׁכִּבְרָ אָמַר ׀׀׀ יִבְכֶּל וּנְפִשְׁךָ׀׀׀ וְאִם אֵת נַפְשׁוֹ הוּא מוֹסֵר, מִמוֹנוֹ לֹא כֹל שֶׁכֵּן! אֲלֵא שֶׁאֲחִז׀׀׀ ל בְּמַסְכַּת ׀׀׀ בְּרֻכּוֹת׀׀ (נִד).׀׀׀ יֵשׁ לָךְ אָדָם שֶׁמִּמּוֹנוֹ חֲבִיב עֲלֶיךָ מְגוּפּוֹ. לִכְךָ נֵאמַר: ׀׀׀ יִבְכֶּל מֵאֲדָרְךָ.׀׀׀

וּמַעֲתָה הַדָּבָר מְבוֹאָר: שֶׁהַפְּרֹשָׁה הַקּוֹדֶמֶת כִּיּוֹן שְׁנֵאמַרָה בְּלִשׁוֹן יַחֲדָי, יִכּוֹל לְהִיטֵי שִׁמְצָא יַחֲדָי, שִׁיְהִיָּה מִמוֹנוֹ חֲבִיב עֲלֶיךָ מִנַּפְשׁוֹ וְכִלְפֵיּוֹ אִמְרָה הַתּוֹרָה: ׀׀׀ יִבְכֶּל מֵאֲדָרְךָ׀׀׀ אִף אַחֲרַי שֶׁכִּבְרָ אִמְרָה: ׀׀׀ יִבְכֶּל וּנְפִשְׁךָ.׀׀׀ אֲבָל הַפְּרֹשָׁה שֶׁלְּפָנֶיךָ, מְדַבֵּרֶת לְרַבִּים וּמִן הַנִּמְנָע הוּא שִׁיְהִיָּה לְהֵם מִמוֹנֵם חֲבִיב מִנַּפְשָׁם, כִּי ׀׀׀ כֹּל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ׀׀ (׀׀׀ אִיּוֹב׀׀ ב). וְלִכֵּן אֹמַר: ׀׀׀ יִבְכֶּל וּנְפִשְׁכֶם׀׀׀ וְלִבְדֵּךְ נִדַּע קֵוֹ׀׀ לְבְּכֹל מֵאֲדָכֶם׀׀׀ הֵינּוּ: הַמִּמוֹן.

בְּסִפְר׀׀׀ **קֶרֶן אֹרֵה**׀׀׀ לְמַסְכַּת ׀׀׀ בְּרֻכּוֹת׀׀׀ כְּתַב בִּיאוֹר אַחֲרַי וְהוּא: לְפִי שֶׁפְּרֹשֶׁת ׀׀׀ שְׁמַע׀׀׀ נֵאמַרָה עַל אֲהַבְתָּ הַקֶּבֶל׀׀׀ הַזֶּה מְחֻיֵּב הוּא, בְּכֹל מְדָה שִׁמְדוּד לְאָדָם, אֲבָל בְּפְרֹשֶׁת ׀׀׀ וְיִהִי אִם שְׁמַע׀׀׀ מִיִּרְיָ בְּתַפִּילָה וּשְׂאֵלַת צְרִיכּוֹ, עַל כֵּן לֹא נֵאמַר ׀׀׀ וּבְכֹל מֵאֲדָכֶם,׀׀׀ כִּי זֶהוּ בְּכֹל שְׂאֵלַת צְרִיכּוֹ, לְהוֹשִׁיעוֹ מִמְדָּה רַעָה, לְמְדָה טוֹבָה.

טַעַם נוֹסֵף מְצִינּוֹ בְּסִפְר׀׀׀ **טַעְמֵי הַמְּנַהֲגִים**:׀׀׀ לְפִי שֶׁהַפְּרֹשָׁה הַשְּׁנִיָּה מְדַבֵּרֶת בְּעוֹל מְצוּוֹת, לִכֵּן אִין שִׁיךְ לּוֹמַר ׀׀׀ וּבְכֹל מֵאֲדָכֶם,׀׀׀ שֶׁהִרִי הַהֲלָכָה הִיא: שֶׁאִין אָדָם מְחֻיֵּב לְהוֹצִיא כֹל מִמוֹנוֹ לְקִיּוּם הַמְצוּוָה, אֲלֵא עַד חוֹמֶשׁ וּשְׁלִישׁ. אֲבָל פְּרֹשָׁה הַרְּאִשׁוֹנָה, הִרִי הִיא מְדַבֵּרֶת בְּאִמּוֹנֵת הַ׀׀ וּקְבֵלַת עוֹל מְלַכּוֹתוֹ. נִמְצָא; שֶׁאִי קִיּוּמָה הוּא עֲבִירַת ׀׀׀ לֹא תַעֲשֶׂה,׀׀׀ שְׁבָה חֲיִיב הָאָדָם לְהוֹצִיא כֹל מִמוֹנוֹ, בְּכַדִּי שֶׁלֹּא לְעַבּוֹר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, לִכְךָ מֵתֵאִים לְהִיאַמַּר בּוֹ: ׀׀׀ יִבְכֶּל מֵאֲדָרְךָ׀׀׀ הֵינּוּ: בְּכֹל מִמוֹנְךָ.

תִּירוֹץ אַחֲרַי מֵתְרַץ הַרְּבִי **יוֹסֵף עֲנַגִּיל** (בְּגִלְיוֹנֵי הַש"ס עַל שְׁבַת דָּף מֵב וּבְשׁו"ת בֵּן פּוֹרַת חֶלֶק בִּי סִימָן י), שֶׁאֲצֵל צִיבּוֹר, הַקְּרִבַּת מִמוֹן וְהַפְּסָדוֹ הֵם בְּגִדְרֵי סְכַנַּת נַפְשׁוֹת מִמֶּשׁ (כִּי צִיבּוֹר הַמוֹסֵר אֵת מִמוֹנוֹ נִתּוֹן לְסַכְּנָה), וּמִמִּילָא כְּבַר כֹּלֹל הַדָּבָר ב"בְּכֹל נַפְשְׁכֶם".

*

וְחָרָה אִף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֵת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מֵטֵר (יֵא, יז)

אִם יִפְתָּה לְבַבְּךָ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְהֵם יִנּוּהוּ אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרֵי וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי ה', בּוֹא תְּבֹא הַתּוֹצֵאָה הַמְּרָה שֶׁל חֲרוֹן אִף ה', אֲשֶׁר יִגְרַם לְעַצִּירַת הַשָּׁמַיִם וְלַעוֹד יִסּוּרִים רַבִּים. מִשּׁוֹם כֵּךְ, כֹּאשֶׁר מֵתְרַגְּשׁוֹת עַל הָאָדָם צְרוֹת אִימּוֹת וְנוֹרָאוֹת, מְחֻבְּבוֹת לְפִשְׁפֶּשׁ בְּמַעֲשָׁיו, לְבִדּוֹק מֵה רּוֹצֵה מִמֶּנּוּ הַבוֹרָא יִתְבַּרְךָ, וּלְשׁוֹב אֵלָיו בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה.

לְאוֹתָם אֲסוּנוֹת וְצְרוֹת יִשְׁבֵּה הַתְּחִלָּה - נְעוּצָה הִיא עֵמוֹק עֵמוֹק בְּתוֹךְ לְבַבּוֹ שֶׁל הָאָדָם, כֹּאשֶׁר הוּא מְסִיר אֵת לְבוֹ מַעַם ה', הוּא מְבִיא עַל עֲצָמוֹ אֵת הַהֲשִׁלְכָה הַיִּשְׁרִיָּה הַמְּגִיעָה בְּדַמּוֹת אֲסוּנוֹת וְקִשְׁיִים, וְאִם בְּרַצּוֹנוֹ לְהִסִּיר מֵעֲלָיו אֵת רּוּעַ גִּזְרֵי הַדִּין, מְחֻבְּבוֹת לְתַקֵּן אֵת מְקוֹרָם.

בְּאֶחָד הַיָּמִים הַגִּיעַ אֶל רַבִּי יִצְחָק מוֹוֶרְקִי יְהוּדֵי שְׁבוּר לֵב אֲשֶׁר סִפֵּר כִּי הוּא קִפַּח אֵת פְּרִנְסָתוֹ. הַשִּׁיבּוֹ הַרְּבִי מֵה שֶׁהִשִּׁיבוֹ. לְאַחֲרַי שֶׁפָּנָה לְלַכֵּת, אָמַר הַרְּבִי: "יְהוּדֵי זֶה אֵמַר אֵת הַסּוֹף לְלֹא הַתְּחִלָּה".

פרשת עקב

תמהו הסובבים לפשר הדברים, והרבי המשיך בדבריו וישב את תמיהתם: חז"ל אומרים (קדושין פב ע"ב) "רבי שמעון בן אלעזר אומר: מימי לא ראיתי צבי קיץ וארי סבל ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני! מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער."?

איך יתכן, מקשה רבי שמעון בן אלעזר, שהאדם, נזר הבריאה ותפארתה, מתפרנס בצער, ואלו הבהמות מתפרנסות בכבוד, ואינן צריכות לעמול לפרנסתן ולעסוק בייבוש קציעות, בסבלות או בחנוונות?

אין זאת - הוא משיב - "אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי", מעשיו הרעים של האדם הם אלו שגורמים לו לקפח את פרנסתו.

"בא זה וטען לפני" - סיים הרבי - "שהוא קפח את פרנסתו, ותמה אני מה עם חלקם הראשון של הדברים 'הרעותי את מעשי'? האם גם עליהם נתן הוא את דעתו"?

ללכת בכל דרכיך ולדבקה בו (יא, כב)

וברש"י, 'ולדבקה בו' אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו.

והוא מגמ' סוף כתובות (קיא, ב) ולדבקה בו, וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה, אלא כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו וכו'.

ויל"ע דבפרשה זו עצמה קודם לזה (י, כ) כתיב ובו תדבק, ולמה לא פירש רש"י שם כך.

אלא י"ל דחלוקות הפרשיות בזה, דהרי פסוק זה כתוב מיד אחר פרשת והיה אם שמוע דמיירי בהמון העם שעוסקין בפרנסה, ואליהם אומר הפסוק כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה, לאהבה וגו' ולדבקה בו לידבק בת"ח, ולעיל דאיירי ביחיד לא שייכא כ"כ ענין זה דבו תדבק.

ויותר מצינו בנפה"ח דטעמא שבפרשה ראשונה של ק"ש שנאמרה בלשון יחיד דכתיב ובכל מאדך שפירשו רז"ל בכל ממונך, משא"כ בפרשה שניה שנאמרה לרבים לא נאמר בכל מאדכם.

והנה בסוף שתי הפרשיות נכתבו ג' מצות, תפילין של יד ותפילין של ראש ומזוזה. ובפרשה שניה נאמר הכל בלשון רבים חוץ ממצוות מזוזה שנאמרה בלשון יחיד, כי הנה תש"י צריכין שימה נגד הלב והוא כנגד בכל לבבך, ותש"ר כנגד הנשמה שבמח כדאיתא בש"ע הלכות תפילין, והוא כנגד בכל נפשך. ואילו מזוזה היא על הבית דהיינו רכוש וממונו, והוא כנגד בכל מאדך והואיל ובפרשה ב' לא כתיב בכל מאדכם, לפיכך נשתנתה גם מצות מזוזה שבה ליכתב בלשון יחיד.

לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלוקיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר דיבר לכם (יא, כה)

יש לדקדק מהו 'פחדכם ומוראכם', דהול"ל 'פחד ומורא יתן ה' אלוקיכם על פני וגו'.

ויל"ל, דסגולת מצוות יר"ש. מלבד השכר הניתן עליה כמו על כל מצוה שהאדם עושה, עוד בו סגולה

פרשת עקב

נוספת כי אם יארע שיבואו עליו שונאים, נותן ה' על שונאיו ממש את היראה שהוא ירא מפני ה'. והיינו דאמר הכתוב 'פחדכם ומוראכם' דהיינו הפחד והמורא שלכם יש מה', יתן ה' על פני כל הארץ.

בזה ניתן לפרש את מה שכתוב בתחילת הפרשה (לעיל ז, כא) 'לא תערוץ מפניהם כי ה' אלוקיך בקרבך קל גדול ונורא'. ואלו כאן יש לדקדק מהו הלשון 'כי ה' אלוקיך בקרבך', דלכוא' מיותר הוא. אבל לפי הנתבאר ניחא שפיר, שהיר"ש שיש בקרבך דהיינו הפחד והמורא שיש לך מה', אותה היראה יפיל על כל העמים.

לא יתיצב איש בפניכם - ולא ראיתי צדיק נעזב' (יא,כה)

פירש רש"י: 'מה תלמוד לומר איש, אפילו כעוג מלך הבשן'. הקב"ה מבטיח לעמו ישראל: 'אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לא תהיה את ה' אלוקיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו' אז לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוצאכם. יתן ה' אלוקיכם על פני כל הארץ. הבטחה זו הבטחה היא לכלל ואף לפרט. גם יחידים הדבקים בהקב"ה ועושים מצוותיו באמת ובתמים, מובטחים הם בהבטחה, שלא יאונה לצדיק כל רע ולא יהא הצדיק נעזב.

רבנו החיד"א בספרו 'שם הגדולים', בערך 'מוה"ר רבי חיים ויטאל זצ"ל', הביא: שהפצירו בו לספר מעשה מיוחד שהיה עם רבנו חיים ויטאל ואף שאין ברצונו לכתוב מעשיות, מ"מ להפצרתם, אמר לגלות מה שקבל מרבני זקני עה"ק ירושלים ת"ו.

וזה ספור המעשה: ידוע שחזקיה המלך ע"ה, מפני שנחריב, סתם את מי הגיחון ועד היום מידי יום ששי בחצות נסגרים פתחי שערי ירושלים, כי כל הישמעאלים הולכים בעוה"ר לבית המקדש ונשאר העיר כמעט ריקנית, על כן סוגרים השערים וההולך שם אצל שער אחד אשר הוא סמוך למגדל, שומע קול מים רבים שהולכים מתחת לארץ.

ובזמן שהרב מהרח"ו היה בעה"ק ירושלים, בא שר אחד תקיף הנקרא באו סיפי"ן, שידע שמלך ישראל סתם מי גיחון ושאל: 'אם נמצא היום מי שיוכל לפתחו?' ואמרו לו הגוים: 'יש חכם אחד, שהוא אלקי ושמך רבי חיים ויטאל, ודאי שהוא יכול לפתחו'. ושלח אחריו ביום הששי ואמר לו: 'גוזרני עליך, שבעוד שאני הולך לבית המקדש, פתוח תפתח את הנהר הזה שסתם המלך שלכם והוא נצרך הרבה לעיר ועליך מוטל לפתחו ואם אין, דמך בראשך!'

ומהרח"ו עשה קפיצת הדרך וברח לדמשק. ובא אליו רבנו האר"י זצ"ל, בחלום ידבר בו ואמר לו: 'הסכלת עשו, כי זה השר, היה גלגול שנחריב וכן נקרא אבו סיפי"ן, שבערבי פירושו; אבי התרבות' ואתה יש בכך נצוץ חזקיה המלך והיתה שעת הכושר לתקן ולפתוח מי גיחון, כי שלא ברצון חכמים עשה חזקיה המלך ע"ה, שהוא מהדברים שלא הודו, כמבואר במסכת 'ברכות' (י) ובזה שהיית פותח מי גיחון, היה נעשה אתחלתא דגאולה.'

והשיבו מהרח"ו: 'לא רציתי להשתמש בשמות הקדש'. אמר לו האר"י ז"ל: 'אם לא היית משתמש בשמות הקדש לבא לדמשק החרשתי, אבל מאחר שנשתמשת לזה, היית יכול להשתמש לפותחו והיה נעשה קדוש השם ותקון גדול'. אמר לו מהרח"ו: 'אם כן, אחזור כעת לירושלים לפתחו'. אמר לו האר"י ז"ל: 'כבר חליף שעתא ולא זימניה הוא.'

פרשת עקב